

K O I N O N I A

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

TARTALOM

Terray László: Ordass Lajos bizonyágtételének visszhangja külföldön	1
Gémes István: „... mivel ez a szolgálatunk ...“ (2Kor 4,1-7)	10
Szelényi Pál: Korálkönyvünk harmóniai alkatáról	25
Könyvekről	27

„A nyugati államok számára komoly belpolitikai problémát okoz az iszlám népek hatalmas beáramlása Európába. A 12. század iszlám uralkodói alatt élő keresztények és zsidók általuk „védelemre szorulónak“ (*dimmi*) számítottak, uraik viszont megkövetelték, hogy hozzájuk lojálisak legyenek. Ugyanígy szerződésben kötelezték el magukat a keresztény királyok uralma alatt élő mohamedánok, hogy beilleszkednek a fennálló politikai rendbe.

Ma viszont a muzulmán bevándorlók kisebbségvédő jogokat követelnek maguknak, ugyanakkor elvetik azok történelmi feltételeit, amelyeken ezek nyugszanak, ti. az individuális alapjogok koncepcióját, valamint az állam és vallás elválasztását célzó demokráciát. Nyugateurópai mecsetekben és Korán-iskolákban nyíltan hirdetik a „hakimajat Allah“-ot, az „istenuralom“ elképzelését, mint politikai mintát, pedig ezt sem a Korán, sem a Haditha nem tanítja.

A kairói Medina-Egyetem két neves professzora 1978-ban egy széles körben terjesztett iratában így ír: „Az iszlám, a kereszténység és a zsidóság egységről szóló beszélgetése az iszlámnak csak kárára lehet, mert az iszlám az egyedül igaz vallás, s a többiek tévesek. Esetleges közeledés tehát erről az igényünkről való lemondást jelentene, amivel az iszlámnak a legnagyobb kárt okoznánk...“

Eberhard Hermes, Die Welt der drei Ringe, in:
Stappert (Hrsg.): Tausend Jahre wie ein Tag 34-52. (Idézet az 51.oldalról.)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart, Gänsheidestr. 9
Tel. 0711/23-49-529 – Fax: 0711/23-49-530
E-Mail: istvan.gemes@t-online.de

Terray László:

Ordass Lajos bizonyágtételének visszhangja külföldön. *)

Az 1990-es évek közepén egy fiatal finn kutató védte meg 550 oldalas doktori értekezését a helsinki egyetemen. **Mikko Malkavaara** könyvének címe ez volt: *Lutheránus kapcsolatok a vasfüggöny legördülése körül*. Alcíme pedig: *Lutheránus együttműködés a kelet-európai kisebbségi egyházakkal 1945-től 1950-ig*. Ebben a dolgozatban természetesen helye volt a Magyarországi Evangélikus Egyháznak és Ordass Lajosnak is.¹ A disputáció után odajött Malkavaara-hoz egy barátja – ezt Malkavaara maga mondta el nekem egy beszélgetés alkalmával 1996-ban – és azt mondta neki: «Hogy tudhatsz te pozitív képet festeni egy ilyen szélsőjobbaldali alakról mint Ordass Lajos?» Malkavaaranak némi megerőltetés árán sikerült meggyőznie a barátját, hogy Ordass Lajos nem volt »szélsőjobbaldali alak».

Ezt a beszélgetést azért hozom itt fel előljáróban, hogy világos legyen számunkra: Ordass Lajos bizonyágtételének külföldi visszhangja nem egyöntetű. Van negatív Ordass-kép is. Mindkét fajta visszhangra ki fogok térni. De vegyük a dolgokat időrendben.

1. Hogyan ismerte meg a külföld Ordass Lajost?

1947 tavaszán hosszú külföldi útra indult Ordass. Ennek során öt hónap alatt 36 ige-hirdetést és 44 előadást tartott hét országban, németül, svédül, angolul, Amerikában magyar gyülekezetekben magyarul is. Mikor a körút végefelé résztvett a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) alakuló világgyűlésén a svédországi Lundban, sok külföldi egyházi vezető előtt nem volt már ismeretlen.

Az alakuló világgyűlést részletesen ismerteti a LVSZ 50 éves jubileumi története². A könyv első fejezetét a jubileumi kötet szerkesztője, **Jens Holger Schjørring** dán professzor maga írta. Ebben a fejezetben külön foglalkozik olyan személyekkel, akik pozitív befolyással és hatással voltak a Világszövetség megalakulására. Anders Nygren, Eivind Berggrav, Hanns Lilje mellett kiemeli Ordass jelentőségét is. Mint Berggrav vagy Lilje, Ordass is «tekintélylyel» tett hitet a lutheránusság «hitvallási integritása mellett», írja Schjørring professzor.³ Hogy külföldi kapcsolatok dolgában Ordass Lajos a hitvallásos evangélikus vonalat kívánta erősíteni, nem a felekezeti vonalat, arról már tudtunk *magyarországi* vonatkozásban. De hogy ennek *nemzetközi* jelentősége is volt, azt az LVSZ történetéből tudjuk meg. Hogy Ordass »tekintélylyel» szólt, ezen Schjørring professzor azt érti, hogy mint Berggrav vagy Lilje, úgy Ordass is nehéz időket élt át a háború alatt és utána, tehát szavának *súlya volt*. Erős benyomást keltett Ordass Lajos bevezető áhítata is az egyik fő témához: «Munkálkodjunk amíg nappal van» (lásd Ján 9,4). Ordass áhítatának nem volt politikai színezete vagy vetülete, írja Schjørring, a hallgatóság megértette a lelkipásztori buzdítást: Ne hátráljunk meg a feladatok elől, ébredjünk fel, mert már nappal van.

*) »Külföldön» = a »szocialista táboron» kívül és külföldi nyelveken. - Rövidített változata az Ordass Lajos Baráti Kör előadásorozatában Budapesten 2002. április 11-én a kelenföldi gyülekezetben elhangzott előadásnak.

¹ A könyvről különben több cikkben is adott ismertetést a Lelkipásztor: 1995. febr. 52-54.o.; márc. 100-101.o.; máj. 174-176.o.

² Jens Holger Schjørring, Prasanna Kumari, Norman A. Hjelm (szerk.): *From Federation to Communion. The History of the Lutheran World Federation*. Minneapolis 1997.

³ U.ott, 30.o.

Meggyőződésem, hogy Ordass Lajosnak ez a körútja és a lundi világgyűlésen való részvétele *évtizedekre* vetette meg az alapját egyházunk minden további külföldi kapcsolatának. Ennek a körútnak a segítségével figyelt fel a világ evangélikussága arra, hogy Magyarországon van élő, dolgozó és alkotó evangélikus egyház. De ez a körút lett a közvetett oka annak is, hogy Ordass Lajos sorsa felé évtizedeken át nemzetközi érdeklődés fordult.

Neve még ismertebb lett, mikor egy évvel később, 1948 augusztusában, nem kapott kiutazási engedélyt az Egyházak Világtanácsa amsterdami alakuló gyűlésére. Ez természetesen nagy feltűnést keltett a többszáz résztvevő körében, és még inkább megdöbbenést keltett éppen a világgyűlés alatt történt első letartóztatása. Mikor ugyanazon az őszön két évi börtönre ítélték, majd egyháza 1950-ben *hivatalából való elmozdításra* ítélte, akkor Ordass Lajos neve már világszerte ismert volt. És ekkor már nemcsak a *nevét* ismerték. A külföld számára Ordass nemcsak "egy magyar püspök" volt, már mint igehirdetőt és előadót ismerték sok országban.

A LVSZ minneapolis-i világgyűlése 1957-ben újabb állomást jelentett e tekintetben. Itt nem szükséges megismételni, milyen hallatlanul erős benyomást tett Ordass Lajos prédikációja, amelyben ismert, csendesszavú, gesztikulációk nélküli stílusában saját maga helyett arra a Megváltóra mutatott, akire a világgyűlés témája utalt: *Krisztus megszabadít és egyesít*.

Hogy ez a krisztocentrikus, Krisztus-középpontú prédikáció sok országbeli résztvevőre tett erős benyomást (azt lehet mondani: felejthetetlen benyomást), azt egy aránylag friss eseménnyel lehet megvilágítani. 1997-ben, 40 évvel a minneapolis-i világgyűlés után, a LVSZ 50 éves jubileumát ünnepelte Hong Kongban. Ott egy filmet, videót mutattak be, amelyben különböző világrészekben élő személyek számoltak be arról, mi volt számukra leginkább emlékezetes a Világszövetség 50 éves múltjában. Ebben a filmben két személy, egy amerikai asszony és *Andrew Hsiao*, a Hong kongi teológiai főiskola rektora, éppen Ordass Lajosnak Minneapolisban tartott prédikációját említette, mint egyik legnagyobb élményét.⁴

Lassan Ordass írásai is megjelentek külföldi nyelveken: *A keresztyén tövében* angolul 1958-ban, a *Vádirat* ugyancsak angolul 1960-ban, és *Nem tudok imádkozni* 1968-ban németül. Mindezek ugyan neve nélkül jelentek meg, de nem volt titok, hogy a szerző Ordass Lajos volt.

2. Külföldi Ordass-képek

Dr. Pósfay György lelkésztestvérünk két alkalommal is megemlékezett olyan külföldi egyházi vezetőkről, akik közel álltak Ordass Lajoshoz, barátságukról és szolidaritásukról biztosították őt: a lakiteleki Ordass Emléknapon⁵ és két cikkben a *Keresztyén Igazságban*.⁶

Kezdetben az Ordass Lajossal foglalkozó cikkek csak summásan foglalkoztak az egyház integritásáért és identitásáért folytatott szolgálataival. Vázolják Ordass védekezését az államhatalom túlkapásai ellen, az ellene lefolytatott kirakatpert, börtönéveit és 1958 utáni izoláltságát. De Ordass bizonyágtevése nemcsak magas egyházi vezetőket foglalkoztat, akik magas szinten gondolkoznak az egyház sorsáról, jövőjéről és akik féltik a magyar testvéregyházat állami túlkapásoktól. Nem, az egyházak széles rétegeit foglalkoztatja Ordass Lajos sorsa.

⁴ Erről beszámolt Harmati Béla is az *Evangélikus Életben*, 1997. szept. 14 (37. szám).

⁵ Pósfay György: Hogyan tekintettek a nyugati egyházak Ordass Lajos szolgálatára? *Ordass Lajos Emléknap* (kézirat), 1999, 19. és 25.o.

⁶ Pósfay György: Ordass Lajos néhány kortársának későbbi életútjáról. *Keresztyén Igazság* 34. sz. (1997 nyár), 23-30. o. és 35. sz. (1997 ősz), 14 -19. o.

Látogatóinak nevét Ordass Lajos feljegyezte lelkiismeretesen vezetett naplójába. Leginkább csak külföldi látogatókról lehetett szó. A magam részéről természetesen *norvég* látogatók neveit kerestem ezekben a naplókban, – és elámultam azon, amit találtam. Volt az ő norvég látogatói között középiskolai tanár, jogász, újságíró (aki *nem* szenzációvadászaton volt, hanem egy kereszthordozó keresztény testvért akart szolidaritásáról biztosítani), vidéki norvég egyetem fiatal docense (kémikus) – és hasonlók. Egy esettel kapcsolatban hadd menjek itt részletekbe.

Erik Rostbøll dán születésű norvég újságíró számolt be nekem pár évvel ezelőtt Ordass Lajosnál tett látogatásáról 1956-ban. Elmondta, hogy a dán rádió 1985-ben felkérte, tartson egy negyedórás előadást egy sorozatban. Ebben újságírók számoltak be olyan személyekről, akikkel az életúton találkoztak. «Én akkor Ordass Lajosról beszéltem, mondta. Mondanivalómat én a dán cserkész-üdvözlőhöz kapcsoltam. Ez így hangzik: *Légy készenlétben* [mint a magyar cserkész-üdvözlő: *Légy résen*]. Mert Ordass Lajos nekem azt mondta: "Nézd, fiatal barátom, én oda megyek ahova Isten állít engem. Nem kérdezem meg jóelőre, hogy hova. De mindig készenlétben vagyok." Erre nagyon jól emlékszem, 40 év után is», mondta Erik Rostbøll. Ez 1999-ben volt. (Kéziratáról mindjárt másolatot kaptam, az Ordass-Arkívum számára.)

Ebben az összefüggésben hadd említsem még meg azt az élményemet Lappföldről, amelyről már több alkalommal beszámoltam. Elmondtam mikor véletlenül épp itt voltam Budapesten az Ordass Lajos Baráti Kör alapításakor, átutazóban Erdélyből, 1989 tavaszán. Elmondtam Fabiny Tamás Duna TV-beli Ordass programjában is. Itt csak röviden utalok rá, mikor 1952-ben engem mint utazó lelkészt a lappok (vagy ahogy ők maguk nevezik magukat: a számik) között, egy lapp gyülekezetben azzal fogadott a presbitérium elnöke: «Mit tud Ordass Lajosról, mert mi itt imádkozunk érte.» – Ez Oslótól 2000 kilométerre északra volt, egy számi gyülekezetben.

Mindezzel azt akarom illusztrálni, hogy Ordass Lajos sorsa nemcsak a legfelsőbb külföldi egyházi vezetőket, püspököket és laikus elnököket érdekelte, izgatta, foglalkoztatta, hanem az egyházak dolgozó és imádkozó népét is, – ahogy az angolok mondják, a *grassroot*-ot. Sőt, mikor 1974-ben megjelent Ordass Lajos fordításában *Kaj Munk* dán lelkész és drámaíró Három Drámája, ennek kiadásához jelentős hozzájárulást adott a dán Művelődésügyi Minisztérium. A Minisztérium nem szégyellte kitenni a nevét egy olyan könyv impresszumában, amelynek fordítója a világtól elkülönítve élt Budapesten, – 1974-ben.

A hatvanas, hetvenes években egyre több olyan megemlékezés jelenik meg, amelyek nagy súlyt helyeznek – nemcsak Ordass Lajos szolgálatára, "viselt dolgaira", egyháza érdekében életével tett bizonyosságtevésére, – hanem épúgy Ordass Lajos lelki-szellemi kvalitásaira.

Személyes barátja és svédországi diáktársa, **Bo Giertz** svéd püspök (a LVSZben alelnök-társa), az akkori legnagyobb svéd napilapban, a stockholmi *Svenska Dagbladet*-ben Ordass halála után három nappal egy féloldalas cikkben emlékezett meg róla. Többek között ezt írja: «Ez a sudár növésű, csendesszavú férfi, aki egyaránt sugárzott komolyságot és melegséget, úgy marad meg barátainak emlékében, mint annak a bizonyossága, hogy lehetnek az emberben olyan erőtartalmak, amelyeket semmiféle zord végzet nem tud megsemmisíteni.»⁷

Egy dániai megemlékezésből egy koppenhágai napilapban **Jørgen Glenthøj** dán lelkész tollából: «Honnan vette ez az ember az erőt? Először is: az imádság embere volt. Imádságiban adott hálát Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyjának mindenért, az egyedül maradás

⁷ Bo Giertz: Ungarsk kyrkoledare med dramatisk levnad (Drámai sorsú magyar egyházi vezető). *Svenska Dagbladet*, 1978. aug. 17.

nehéz idejéért is. Azok listája, akikért rendszeresen imádkozott, végtelenül hosszú volt. Szám-talan, sok országban és egyházban lakó embertestvéérért imádkozott naponkint. Másodsor: a Biblia embere volt. Nemrég még megismételte amit már korábban is hallottam tőle: Azok a napok, mikor a bibliámat is elvették tőlem a börtönben, voltak életem legnehezebben elviselt napjai»⁸ – idézi Ordass Lajost Jørgen Glenthøj.

Karl A. Odin német újságíró, a legnagyobb német napilap, a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* egyházi munkatársa (egyházi szakértője) így írt Ordass Lajos halálakor a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*-ban: «Nem a támadás embere volt, hanem a hűséges megállásé, aki életével a helyes cselekvésre intett és emberségre akart nevelni.»⁹

Tudomásom szerint a francia evangélikusok lapja, *Le Messenger Evangélique* az a külföldi megnyilatkozások között, amely először érinti azt a kérdést, volt-e Ordass Lajos cselekvésének, bizonyoságtételének teológiai alapja, vagy pedig csak követni akart külföldi példákat, – ahogy egyesek állították¹⁰. A francia lap az életrajzi áttekintésben eljut 1958 őszéig, s ott azt írja: «Akkor az volt a tárgyalások kritikus pontja, használhat-e az állam vétőjogot egyházi hivatalok betöltésénél. Ordass a két birodalomról szóló lutheri tanításra hivatkozott, és elutasított minden beavatkozást az egyház belső életébe.»¹¹ (Ordass Lajos bizonyoságtételének teológiai alapjairól később *Ittész Gábor* tartott előadást, tavaly januárban Ausztriában.¹² *Vajta Vilmos* pedig 1989-ben Budapesten tartott előadásában szólt Ordass Lajos viszonyáról más teológusokhoz, elsősorban *Søren Kierkegaard*hoz.¹³)

Még néhány szót arról, hogyan adhat a külföld segítséget magyarországi Ordass-képek bizonyos revíziójához vagy kiegészítéséhez. Egy apró részletre legyen szabad itt kitérnem.

Ordass Lajos *izlandi* tiszteletbeli doktori címére vonatkozólag az általános felfogás az, hogy Ordass Lajos ezt a címét 1971-ben azért kapta, mert magyarra átköltötte *Hallgrímur Pétursson* izlandi költő Passiói énekeit. (Ez az átköltés 1974-ben jelent meg Reykjavíkban.) Ez áll a Deák téri Ordass-kiállítás magyarozó szövegében is. Az izlandi egyetem irataiból kiderül, hogy mikor a tiszteletbeli doktorrá avatás megtörtént, az izlandi egyetem hatvanéves jubileumán, akkor a teológiai fakultás dékánja *szélesebb körű* indokolást adott. Szó szerint idézem:¹⁴

- «- kimagasló munkájáért a nemzetközi keresztény egyházi munkában,
- az egyházak és népek közötti megértést szolgáló értékes szolgálatáért,
- az északi kereszténységnek és kultúrának szerte Európában való megismertetéséért,
- s végül, de nem utolsó sorban, az ismert monumentális izlandi irodalmi termék, a Passiói énekek lefordításáért.»

Az izlandi dékán tehát itt nemcsak a Passiói énekekre utal, hanem többek között arra is, hogy Ordass Lajos északi szerzők munkáit fordította magyarra, szépirodalmat is. De utal arra is, amit Schjørring professzor is kimutatott az LVSZ alakuló világgyűlésével kapcsolatban, hogy ti. Ordass lényeges hozzájárulást szolgáltatott a Lutheránus Világszövetség megalakulásához is.

⁸ Jørgen Glenthøj: Ved biskop Lajos Ordass' død (Ordass Lajos püspök halála alkalmából). *Kristeligt Dagblad*, 1978. aug. 22.

⁹ K.A.O. [Karl A. Odin]: Bischof Ordass gestorben. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1978. aug. 18.

¹⁰ V.ö. Veöreös Imre: *A harmadik egyházi út 1948-1950*. Budapest 1990. 130. o.

¹¹ *Le Messenger Evangélique*, 1978. szept. 10.

¹² Magyar ford.: Ordass Lajos és a lutheri két birodalomról szóló tanítás. *Ker.Igazság* 50. szám, 2001. nyár.3-7.o.

¹³ *Hit és élet összecsengése*. Keszthely 1990.

¹⁴ *Az Útitárs* alapján, 1972, 1. szám, 3.o.

3. Ordass-kutatás

Lendületet kapott az Ordass-kutatás olyan *külföldi kutatók* részéről, akik *vagy* magyar háttérből jönnek, de külföldi nyelven írnak, *vagy* megtanultak magyarul, hogy a magyar evangélikusság utóbbi ötven évéről külföldi nyelven írhasanak.

Lars Olof Andersson svéd lelkész egyike ezeknek a külföldieknek, akik eredetiben tudják olvasni a magyarnyelvű dokumentumokat. Készülő munkájának címe «A MEE viszonya a magyar államhoz 1945-1965, különös tekintettel Ordass Lajos püspök szerepére ebben az időszakban.» Andersson résztvett 1993-ban egy szimpóziumon, amelyet a svéd evangélikus egyház külügyi hivatala rendezett Uppsalában. A szimpózium vagy szeminárium témája ez volt: *Az egyház diktatúrában és demokráciában*. Lars Olof Andersson uppsalai előadása megjelent magyar fordításban: «A Lutheránus Világszövetség és a MEE kapcsolata Ordass és Káldy püspöksége idején.»¹⁵ Szól az előadás a Világszövetség *kritikus* hangjáról a magyarországi hatóságok és egyházvezetők felé mind 1950-ben, Ordass elmozdításakor, mind 1958-ban, újabb félreállításakor. De részletesen kitér a Világszövetség "lágy" vonalára is a 60-as és 70-es években, különösen is az 1984-es budapesti evangélikus világggyűlés körül.

Hallgatóim közül néhányan személyesen is ismerik **David Baer** amerikai evangélikus teológust, aki több éven át itt Budapesten kutatott egyháztörténeti anyag után egyházi és állami irattárakban. Doktori disszertációját 1999-ben nyújtotta be az amerikai Notre Dame egyetemre.¹⁶ Ez a közel 500 oldalas angolnyelvű munka részletesen vizsgálat alá veszi az újabb magyar evangélikus egyháztörténet több főszereplőjének teológiai gondolkodását. Ilyenek Ordass Lajoson kívül Túróczy Zoltán, Veöreös Imre, Szabó József és mások. Fontosabb cikkeket is elemez, amelyek kritikus időpontokban egyházi lapokban jelentek meg. Elemzi az ún. harmadik egyházi utat és a diakóniai teológiát is.

Ami Ordass Lajost illeti, Baer abban összegezi kutatásait, hogy Ordass Lajosnak «kötelesség-etikája» volt, német szóval *Pflicht-Ethik*, angolul *deontology*, tehát hogy cselekvésének mozgató rugója az az elkötelezettség volt, hogy ő mint püspök el van kötelezve, hogy védje az egyház integritását és identitását. Baer-rel való levelezésemben én arra mutattam rá, hogy Ordass Lajos etikáját inkább krisztocentrikus, Krisztus-középpontú etikának lehetne vagy kellene nevezni, – cselekvése Isten iránti gyermeki szeretetéből és Isten Fia Jézus Krisztus iránti szeretetéből fakadt, hitéből természetesen következő cselekvés volt.

Egy fiatal magyar származású svéd teológus, **Kathleen Bittera**, vagy magyar módra Bitterané Katalin, akinek Lars Olof Anderssonhoz hasonlóan a svéd evangélikus egyház a munkahelye, 1997-ben a göteborgi egyetemen nyújtott be egy 60 oldalas egyháztörténeti diplomadolgozatot ezzel a címmel: «Ordass Lajos magyar evangélikus püspök életének és munkásságának elemzése valamint a Magyarországi Evangélikus Egyház legújabb fejlődése különös tekintettel az ún. 'diakóniai teológiára'». Ez a svéd nyelvű, inkább másodlagos forrásokra építő dolgozat különösen is érdekes azért, mert a szerző vitába száll korabeli negatív megnyilatkozásokkal svéd szerzők részéről. Igaz, hogy ezt inkább – hogy úgy mondjam – "lágy" módon teszi, de talán éppen ezért figyelemreméltó. Erre még vissza fogok térni.

Nem zárhatom le ezt a fejezetet a nélkül, hogy megemlíteném **Vajta Vilmos** könyvét a diakóniai teológiáról. Ennek az "Ordass esetről" szóló része, *Der Fall Ordass*, az első német nyelven megjelent összefogó, részletes és szakszerű beszámoló volt Ordass Lajos konfliktu-

¹⁵ *Keresztyén Igazság* 20. szám, 1993 tél, 32-40. o.

¹⁶ David Baer: *A Case Study in Social Ethics: The Hungarian Lutheran Church in Socialism, 1945-1989*. (A Magyarországi Evangélikus Egyház a szocializmusban 1945-1989. Szociáletikai tanulmány.)

sáról a kommunista hatalommal.¹⁷ Meg kell említenem **Dr. Giczi Zsolt** fiatal szegedi történészt is, akinek egy a MEE-ről szóló cikke (1948-50) először a Valóságban jelent meg¹⁸, majd német fordításban a Martin-Luther-Bund évkönyvében is.¹⁹

Külön ki kell térnem **ifj. Dr. Fabiny Tibor** szerepére az Ordass-kutatásban. 1993-ban amerikai vendégprofesszori munkája közben kapott egy felkérést, tartson előadást egy szimpóziumon a Bloomington-i Indiana University egyetemen. A téma *Vallások és egyházak a modern Magyarországon* volt. Elfogadva a kihívást, ifj. Fabiny Tibor ezt a témát választotta: «Ordass Lajos és a Magyarországi Evangélikus Egyház». Előadásában saját kutatásai és a téma alapos ismerete alapján *összefogó képet* ad Ordass Lajos életéről és szolgálatáról. Eddig ez az egyetlen angol nyelvű alapos, kutatásokon alapuló összefoglalás Ordass Lajos szolgálatáról, biznyságtevéséről, részletes és bőséges angolnyelvű bibliográfiával ellátva. Utóbb megjelent a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság *Hungarian Studies* c. sorozatában²⁰, a bloomingtoni szimpózium többi előadásával együtt az Akadémiai Kiadó kiadványaként, 33 oldalon. Kár, hogy a Hungarian Studies kevés angol anyanyelvű teológus olvassa. De legalább gondoskodni kell arról, hogy *a cikk adatai* bekerüljenek bibliográfiákba, és hasonlóképpen a Magyarországi Evangélikus Egyházról szóló külföldi nyelvű kiadványokba, - a németnyelvűekbe is. Legjobb lenne az egész cikket kiadni, természetesen angolul, önálló kiadványként.

4. Negatív Ordass-kép, Ordass-kritika

Most fel lehet tenni a kérdést: Ha ilyen sokan és sokrétűen foglalkoztak Ordass Lajos biznyságtevésével külföldi nyelvű kiadványokban, akkor hogy lehetett Ordassot "szélsőjobb-oldali alaknak" mondani az 1990-es években Helsinkiben?

Vissza kell lapoznunk 40 évet a LVSZ negyedik nagygyűlésére Helsinkibe, 1963-ra. A Világgyűlés megnyitása előtt sajtókonferenciát tartott a magyar küldöttség, s erről beszámolt a *Helsingin Sanomat*, a legnagyobb finn napilap és az *Uusi Suomi*, a második legnagyobb finn lap 1963 augusztus első napjaiban.

A lap szerint Káldy Zoltán többek között hosszasan ismertette Ordass Lajos életét és pálya-futását a minneapolis-i világgyűlésig, ahol alelnökké választották. «De, mondta Káldy Zoltán, körülbelül Minneapolisból való visszatérése után egy évvel Ordass elkezdett mindenre nemet mondani. Ha valamit kérdeztek tőle, nem-mel válaszolt. Ha álláspontja felől kérdezték, ha kívánságairól akartak hallani, vagy csak nem-et mondott, vagy hallgatott. Feladatokat ajánlottunk fel neki, de ő csak nem-et mond.»

Hogy itt nem valamilyen elszólásról vagy félreértésről van szó, hanem huzamos, Ordass elleni fellépésről külföldiek előtt, azt szomorúan tapasztaltam 14 évvel később. 1977-ben a tanzaniai Dar-es-Salaamban tartotta hatodik világgyűlését a Lutheránus Világszövetség. Ezen mint meghívott tanácsadó vettem részt. Egy ebéd után sétálni mentem *Fredrik Schiotz* amerikai egyházi elnökkel, Európában úgy mondanánk, *püspökkel*. Korábbi missziói konferenciákról jól ismertük egymást. Akkoriban éppen Magyarországon jártam és beszámoltam neki arról, mennyire egyedül, izoláltan él Ordass Lajos. Erre Schiotz azt mondta: Dehát kapott ő ajánlatokat az egyháztól, de ő mindenre nemet mond. Mire én: Semmiféle munkát nem ajánlott fel neki az egyházvezetőség. Ellenkezőleg, még azokat is megrójják vagy megbüntetik, akik látogatóba mennek hozzá. Erre azt mondta Schiotz: Ha te ezt ilyen határozottan

¹⁷ Die *diakonische Theologie* im Gesellschaftssystem Ungarns. Frankfurt a/M. 1987. 19-38.o.

¹⁸ Rögös úton. *Valóság* XL, 2. sz., 1997. február, 70-82. o.

¹⁹ Auf gefahrvollem Weg. *Lutherische Kirche in der Welt*. Folge 46, 1999. 145-164. o.

²⁰ Tibor Fabiny, Jr.: Bishop Lajos Ordass and the Hungarian Lutheran Church. *Hungarian Studies* Vol. 10, No1, 1995, 65-97. o.

mondod, akkor nekem revideálnom kell azt a benyomásomat, amelyet ismerősökkel való beszélgetésekben kaptam.

Egy ilyen Ordass ellen (és Túróczy Zoltán ellen) irányuló információs kampányra utal egy idézet a finn egyházi segélyakció vezetőjétől, **Ahti Auranentől** 1977-ből. Auranen ezt mondta: Finnországban «1956-57-58-ban olyan mértékű volt a nacionalista hullám Túróczy és Ordass mellett, hogy lélegezni alig lehetett tőle. (...) Évek szívós munkája (sic) kellett, amíg lényegében megfordult a hangulat.»²¹ – Nos, ”évek szívós munkája” alighanem eredményes volt.

Menjünk tovább. 1989-ben Stockholmban jelent meg **Sam Dahlgren** korábbi Lutheránus Világszövetségbeli Európatitkár könyve, *Politika és egyház. Lutheránus egyházak Kelet-Európában.*²² A könyv több helyen foglalkozik a Magyarországi Evangélikus Egyházzal, egy helyen összefüggően is, 30 oldalon, s ott hosszabban, hat oldalon, Ordass Lajossal is. Ebben a 30 oldalas fejezetben Magyarországra, a Magyarországi Evangélikus Egyházra és Ordass Lajosra vonatkozólag annyi *tárgyi hibát és téves állítást* találtam, hogy ezekről ötoldalas levélben tájékoztattam Dahlgrent. Választ nem kaptam. Itt egy szakaszt veszek elő könyvéből.

Dahlgren Ordass-t ”nagy hazafinak” tartja, aki gyakran beszélt a magyar evangélikusság dicsőséges múltjáról, különösen is az evangélikus egyház szerepéről 1848-49-ben. Érthető tehát, írja Dahlgren, hogy Ordass a magyaroknak ahhoz a nagyon nagy csoportához tartozott, akik azt kívánták, hogy Magyarország *foglalja vissza* (sic) az Első Világháború előtti területeit. Ordass örömet fejezte ki a felett, hogy mikor Hitler megszállta Jugoszláviát, Magyarország visszakapta elvesztett területeinek egy részét, mint jutalmat a megszállásban való részvételéért (sic). Ordass támogatta azt a lépést is, hogy Magyarország belépett a Szovjetunió elleni háborúba (sic). Ordass szerint ez egy igazságos háború volt (sic), írja Dahlgren. Itt egy könyvismertetésre támaszkodik, amelyet *John Eibner* írt Ordass Válogatott Írásainak első kötetéről, tehát az első ”lila kötetről”, és abban két meghatározott Ordass-cikkről.²³

Dahlgren nem tud magyarul, John Eibner viszont tud. Ezért én írtam John Eibnernek egy levelet, és annak másolatát is megküldtem Dahlgrennek. Megmagyarázom nekik, hogy Ordass Lajos az Eibner által ismertett cikkekben nem Hitler jugoszláviai háborúja és a Délvidék visszafoglalása feletti örömről ír, hanem arról, hogy 70.000-rel megnőtt a Magyarországi Evangélikus Egyház létszáma és hogy milyen felelősséget és feladatokat ró ez az egyházra. Ami pedig az ”igazságos háború” kifejezést illeti az illető Ordass cikkben az első ”lila kötetben,” ez a kifejezés csak egyszer fordul elő, és pedig úgy hogy Ordass *kifejezetten elítéli* az ”igazságos háborút”. Mivel sem Eibner, sem Dahlgren nem válaszolt leveleimre, nem látom akadályát annak, hogy ezeknek tartalmát most nyilvánosságra hozzam. Ezt különben íj. Fabiny Tibor is megtette, engedelmemmel, fentebb említett cikkében.²⁴

Sam Dahlgren könyve kötelező olvasmány volt (és talán még mindig az) a svéd teológiai fakultásokon. Lehet-e akkor csodálkozni azon, hogy vannak olyanok Finnországban, akik Ordass Lajost ”szélsőjobboldali alakként” emlegetik? Itt térek vissza Kathleen Bittera dolgozatára. Bittera asszony ugyanis ellentmond azoknak az állításoknak, hogy Ordass Lajos politikus és ”nagy nacionalista hazafi” lett volna. (Idézem): «Számomra nyilvánvaló, hogy Ordass egyházi munkásságának politikai dimenziója – politikus soha nem volt – kétségkívül náci-ellenes volt.» (10.o.). Hasonlóképpen ellentmond Dahlgren azon állításának, hogy Ordass 1957-ben «jóváhagyta a kommunista kormánypolitikát.» Bittera szerint ez az egész

²¹ Koren Emil: *Testvéreink Északon*. Budapest 1986. 98. sk. o.

²² Sam Dahlgren: *Politik och kyrka. Lutherska kyrkor i Östeuropa*. Stockholm 1989, 325 oldal.

²³ A *Délvidék visszatérése*, Válogatott Írások 32.sk.o. és *Jézus Krisztus és a háború*, u.ott 34-39. o.

²⁴ *Hungarian Studies* (lásd a 20. sz. jegyzetet), 69. és 90. o.

kérdés «sokkal komplikáltabb mint Dahlgren gondolja» – és ezt ő (Bittera) meg is indokolja (25.o.). Dícséretére válik Kathleen Bitteranak, hogy kritizálja a tankönyvet.

Sam Dahlgren volt Lutheránus világszövetségi Európatitkár könyve sajnos csak *egy* jele annak, hogy a Lutheránus Világszövetség az évek során egyre inkább elhatárolta magát Ordass Lajostól. Mint már említettem, Lars Olof Andersson mutatott rá arra, hogyan lett a Világszövetség korábbi határozott fellépéséből egy ”lány” hang az ún. szocialista országok egyházi vezetői felé.

5. Feladatok

A nemzetközi Ordass Alapítvány kezdeményezésére az utóbbi években több nemzetközi konferencia vette vizsgálat alá az egyházak helyzetét a korábbi szocialista országokban, hogy hozzásegítse ezeket az egyházakat a kritikus 40 év feldolgozásához. 1999 októberében Dániában került sor az első konferenciára, amelyet egy második követett az ausztriai Gallneukirchenben 2001. januárjában. Ehhez kapcsolódott aztán egy «*Ordass szimpózium*», amely egyben Ordass Lajos születésének 100. évfordulójáról emlékezett meg.

A gallneukirchenei konferencián tizenegy volt szocialista ország főleg fiatal kutatója vett részt. A konferencia utolsó napja volt az Ordass Szimpózium. Érdekes megfigyelésem volt az egyik előadás utáni vitában, még a szimpózium *előtti* napon. A vitában hat felszólaló vett részt, ezek közül négy említette felszólalásában Ordass Lajos nevét. Mondom, ez még az Ordassról szóló előadások *előtti* napon volt. Ez *után* következett a szimpózium, programján négy előadással Ordass Lajosról, német és angol nyelven.

Mindez több okból öröndetes és ígéretes. Először is jele annak, hogy Ordass neve és szolgálata, bizonyágtétele most már belekerült a nemzetközi egyháztörténetkutatás vérkeringésébe. Az Ordass-kutatás most már nemcsak magyar kutatók ügye, és eredményei nem korlátozódnak a magyar teológiai miliő határai közé. Külföldi kutatók egyre inkább érdeklődnek a felől, mi is történt Magyarországon, a magyar egyházakkal, a negyven éves kommunista uralom alatt. Ebben az összefüggésben különösen is fontos Ordass Lajos saját munkáinak és a rá vonatkozó magyarnyelvű irodalomnak a külfölddel való megismertetése. Ez iránt érdeklődés van külföldön.

Ugyanakkor, és ez a másik fontos mozzanat: a gallneukirchenei konferencia magyar résztvevői (két református atyánkfia is ott volt) már nem kell hogy izoláltan, magukra hagyva dolgozzanak, hanem egy nagyobb összefüggésbe kerültek bele. Kapcsolatba kerültek fiatal kutatókkal Lengyelországból, Csehországból, Észtországból, a többi két balti államból, és más volt szocialista országokból. De Gallneukirchenben megismerkedhettek nyugati országok kiváló «Kelet-Európa szakértőivel» is, mint a göttingeni *Hartmut Lehmann*, a glasgowi *Nicolas Hope*, a münsteri *Peter Maser* és mások. Ezekkel tapasztalatokat és kutatási eredményeket cserélhetnek, velük együtt újabb kutatásokat tervezhetnek. Mivel Ordass Lajos szolgálatának, bizonyágtételének nemzetközi dimenziója van, az erre vonatkozó kutatásnak is kell legyen nemzetközi jellege. Ez iránt megvan az érdeklődés, erre megvan a lehetőség. Néhány javaslat:

(1) Meg lehetne vagy kellene vizsgálni, volt-e összefüggés az Ordass Lajos ellen irányuló *magyar* (kommunista) *egyházpolitika* és a többi korábbi 'szocialista' országok egyházpolitikája között. Miért éppen Ordass Lajos ellen irányult ez a politika? A Kelet-németországi "Stasi" (állambiztonsági szerv) arkívumában megtaláltak egy jegyzőkönyvet egy ülésről, amelyet a szocialista országok ÁEH vezetői tartottak *Budapest*en 1957 szeptember 2-8-ig,

tehát *egy álló héten át*.²⁵ Ez azután volt, hogy Ordass Lajos visszaérkezett a minneapolis-i világgyűlésről és azelőtt, hogy elindultak a tárgyalások az Állami Egyházügyi Hivatallal. – Nagyon valószínű, hogy volt több ilyen gyűlés is. – Tudok egy baltikumi, lett kutatóról, aki oroszul tud és arra kapott ösztöndíjat, hogy a Moszkvában található orosznyelvű egyházi anyagot tanulmányozza. A nemzetközi együttműködés az efféle kutatásban meglepő és izgalmas eredményeket hozhat.

(2) Tovább lehetne vagy kellene kutatni az Ordass Lajos és Túróczy Zoltán elleni *kampány* részleteiről. A helsinki egyetem egyháztörténésze, Eino Murtorinne professzor, elmondta egy interjúban 1996-ban,²⁶ hogy Ordass Lajosra vonatkozólag «hiteles adatokkal rendelkezett» a finn evangélikus egyház vezetősége, de hallgattak erről. Igaz, hozzát teszi: Ez «kínos eset» (finn és svéd kifejezéssel élve «forró krumpli») a finn egyház számára.

(3) Azt sem lenne érdektelen kivizsgálni, milyen rúgói voltak a *nemzetközi egyházi szervezetek* magatartásának Ordass Lajossal és egyáltalában a volt szocialista országok egyházaival szemben. Volt ebben hitbeli vagy teológiai döntés, vagy az Európaszerte egyre szélesebb körben terjedő 1968-as politikai szél, az «1968-as tavasz» ért el Párizsból Genfbe – és így került ideológiai rokonságba a «diakóniai teológiával»? Volt ebben része annak, hogy 1970-től kezdve új struktúrát és ezzel új tartalmat kapott az LVSZ? Schjørring professzor, az LVSZ történetének szerkesztője és részben szerzője mondta egy előadásában 1999-ben: Korábban a Világszövetség *teológiai osztálya* összetartó erő volt az LVSZ egész szolgálatában, 1970 után az új, most már *tanulmányi osztály* «teológiai ellentétek csatateré» lett, – *ein Schlachtfeld von Kontroversen*.²⁷

A korszellem ejtette hatalmába a nemzetközi egyházi szervezeteket? Márpedig a régi mondásnak van igaza: Aki a korszellemmel házasodik össze, az hamar özvegy lesz.

Nemzetközi együttműködéssel lehetne gondolatokat cserélni és kutatási eredményeket elérni.

Sok más, hasonló témát lehetne még felhozni. De most ezzel be is fejezem. Ordass Lajos személyével, szolgálatával, bizonyágtevésével foglalkozni izgalmas és elkötelező folyamat. De hasznos is. Mert szüksége van a világnak, az egyháznak, az egyes keresztény embernek arra a krisztocentrikus, Krisztus-középpontú hitre, amely Ordass Lajos cselekvésének rúgója volt.

²⁵ Armin Boyens: Ökumenischer Rat der Kirchen und Evangelische Kirche in Deutschland zwischen West und Ost. in Gerhard Besier & al. (szerk.): *Nationaler Protestantismus und Ökumenische Bewegung. Kirchliches Handeln im Kalten Krieg (1945-1990)*. Berlin 1999, 27-321. o. Utalás a 72. skk oldalakon.

²⁶ *Kyrkpressen* 96/48. sz., 1996. nov. 28; v.ö. *Keresztyén Igazság* 38.sz., 1998 nyár, 15.o.

²⁷ Jens Holger Schjørring: Europabilder der Kirchen in der Nachkriegszeit. Der Lutherische Weltbund. in *Kirchliche Zeitgeschichte* Jg. 12, 1999, 512-526.o. Idézet az 526. oldalon.

Gémes István:

„ ... mivel ez a szolgálatunk...“

2 Kor 4,1-7

(Elhangzott a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület első lelkészevangélizációján
Nagyvelegen, 2001. május 1-én.)

BEVEZETÉS

Ebben a szakaszban olyan ember lelkébe nyerhetünk betekintést, akinek hivatali felfogását a saját élete nélkül ugyanúgy nem érthetjük meg, mint életét a hivatala nélkül. Pál csak teológusként ragadható, fogható meg, ezért nem takaríthatunk meg teológiai reflexiókat, akár az életét, akár a szolgálatát nézzük.

Két nehézséggel mindenképpen számolnunk kell. Az egyik, hogy csak **ön**vallomásából indulhatunk ki, s az nem lehet más, mint szubjektív. A másik: amikor ez az ember nagyritkán önmagáról ír, az legtöbbször **apológia**,¹ védekezés, azaz feszült viták hevében elmondott gyors véleménynyilvánítás.

Kötelességünk azért, hogy minél objektivebb érvek után kutassunk nála – ha ez lehetséges – hogy válaszaiból mindig kihámozhassuk azt, ami ellen védekezik, ami ellen ír.

Ez a munka csak hasznunkra válhat és amúgysem idegen számunkra. Mi sem tudunk a magunk hivataláról/szolgálatáról teljesen tárgyilagosan beszélni. Ha mégis áldozatául esnénk ilyenfajta kísértésnek, akkor vagy az életünkről, vagy a hivatalunkról való látásunkat csonkítanánk, ill. szűkítenénk le.

*

2Kor 3-4 kínálkozik teológiai meditációnk alapjául, ha „hiteles szolgákról“ beszélünk, s ez nem véletlen. Talán sehol nem enged olyan mély betekintést önmagába ez az egyébként magáról csak szemérmes visszafogottsággal író apostol és sehonnan nem tudjuk meg jobban, hogy mit ért ő *hikanosz/doulosz/diakonosz*-on, azaz a *kánón*, mégpedig isteni zsinórmérték szerinti szolgán. Mintha csak azt mondaná: nézzetek ide, ilyen egy hiteles szolga! – természetesen az isteni *kánón* szerint.

Időnk rövideje miatt álmunkban sem gondolhatunk a két fejezet, (de egy se) részletes egzegézisére, s ezért megpróbáljuk a 4. fejezet első hét versét feldolgozni. Ez a szakasz a *dia toutó*-val kezdődik (= ezért, mivel, következésképpen, annakokáért), s már most el kell mondjuk, hogy vele Pál visszautal a 3. fejezetre, ill. legalábbis annak 4-18.verseire, és a nagyobb összefüggést talán 3,4 jelenti; egyfelől: *pepoithészin* = ilyen bizalmunk Isten iránt van; és másfelől: 4,1 és 4,16 *uk egkakúmen* = nem csüggedünk. A két fejezet alaptémája a *kalüptein* és a *fanerún*, azaz az elfedés, eltakarás, ill. a felfedés, sőt manifesztáció. Más szóval: az evangélium áttetszősége, szabadsága.

Az apostolt többek között az a vád éri, hogy személyes élete elfedi, letakarja, elhomályosítja a szolgálatot, s ő sem jobb Mózesnél. Ezzel szemben ő azt mondja, hogy neki nincs mit takarátnia, mint Mózesnek, mert az ő evangéliuma nemhogy elfedést, letakarást, eltakarást nem tűr el, hanem éppen manifesztálódni akar ebben a világban, – egyesek, de hatalmasságok előtt is,² el egészen a föld legvégső határáig. Ugyanakkor az ellenfeleit „Mózes-típusú“ prédikátoroknak tartja, akik önmagukat tolják előtérbe az isteni kinyilatkoztatás helyett, s éppen így fedik el – Mózes módján – az evangéliumot.

Végigmegyünk a szövegen és megpróbáljuk behelyezni magunkat Pál helyzetébe. Ezen túl, néhány markáns mondat (neves szerzőktől) segít megbeszélésünket elmélyíteni.

¹ *Apeipametha* = piros lapot adtunk a szegényhezó rejtélyességeknek (2Kor 4,2)

² Nem is mondott téveset hát Lukács (ez gyakori vád ellene), amikor az Apcsel Pál apostola nem „zugolyában levő ügyet“ kolportált, hanem azt nyilvánosan kifejtette a római birodalom nagyvárosaiban, ugyanúgy, mint a birodalom hatalmasai előtt.

2Kor 4,1-7 MAGYARÁZATA

1.vers: *echontesz tén diakonian tautén*

Javasolt fordítás: tekintettel arra, hogy ez a szolgálatunk.

Pál a saját szolgálatáról mint diakóniáról beszél. Ehhez a 3. fejezetet kell háttérnek vennünk, ahol a mózesi szolgálatot ugyancsak így jelöli meg – csak éppen negatív töltésű genit. szerkezetekkel: *diakonia tész grammatosz, tú thanatú* (3,6). Ezzel állítja szembe a maga szolgálatát. Az övé *diakonia tész kainész diathékész, tú pneümatosz, tész dikaiosünész*. Már ennek felismerése megóvhat bennünket attól, hogy a diakóniát valami monolitikus kizárólagossággal használjuk, ahogy az a multban már megtörtént. A szó elsősorban asztalnál fel szolgálást jelent, ám Pál szinte speciális hivatalmeghatározó *terminus technikus*-szá teszi a *diakonoszt*, bár a szót bármikor kicserélheti az *apostoloszal* is. Akkor használja a *diakonoszt* magára nézve, ha a gyülekezetért végzett munkáját jelöli meg. De *düloszt* mond, ha munkaadójához, Jézus Krisztushoz való viszonyát akarja kifejezni (de: *diakonoi Christú eizin*, 2Kor 11,23).

Hangsúlyozza, hogy ezt a diakóniát ő sem nem választotta, sem nem kereste, hanem kapta. Leveleiben nyolc helyen használja azt a stereotip kifejezést, hogy Istentől ez neki „adatott“.

Pál a feladat mindkét vetületét szem előtt tartja: a diakonátus Isten terve szerint adatik neki: *kata tén oikonomian tú theú tén dothéiszan moi* (Kol 1,25). De – mint antióchiai teológus – tudja, hogy emögött a munka mögött gyülekezetnek kell állnia. Ez a gyülekezet az ő esetében az antióchiai, – mintegy védnöke a munkának, ami a *diakonosz=apostolosz* személyére bejelentett és tartott igényben és az igény érvényesítésében áll. Mindkettőt azonban neki magának is igenelnie kell: a Krisztustól jövő megbízást, de a gyülekezet elvárását is. A hivatal tehát sem nem hullaszerűen engedelmeskedőnek adatik, sem nem történik a küldött belső igénye igenlése nélkül.

„Isten munkatársa nem küldönc, hangszalag vagy hangszóró csupán, hanem olyan önálló személy, aki személy-voltában részese az ő munkájának. Mégpedig úgy, hogy előzőleg már magáénak vallotta és a rá való jogos igényét igenelte is.“ (G.Friedrich)

Hadd idézzem Balog Miklós: „Légy követe“ c.versét.

Balog Mikós:

Noha Péterként nem lehetsz apostol,
mert nem láthattad Jézust testileg,
hited, reményed másként festi meg,
de Pálként érzed: ösztöke, nem ostor

az ő szeretete, mely minden rossztól
megóv, hogy légy hűséges követe,
tettekkel hirdesd, mi a többlete
annak, mit emberész még át se gondolt.

Légy követe

És képviseld az örök Birodalmat,
melynek polgára soha meg nem halhat,
ki hisz, remél s szeret az Úr nevében.

„Így szól az Úr” – idézd sugallatára,
Öbenne visszanyerhető az Éden!
Ezt képviseld az emberek javára!

A versben szó van „hűséges követ“-ről, de a hangsúly azon van, hogy „tettekkel hirdesd“, ill. kétszer „képviseled az örök birodalmat“ „az emberek javára“.

A mondat következő részében Pál megpróbálja felmutatni a szolgálat védjegyzését és kvalifikálását.

Kathósz éleéthémen

Javasolt fordítás: amennyiben irgalmat nyertünk (megirgalmaztattunk).

Magyarul: Isten irgalmát magunkon éltük át.

A *kathósz*-t okhatározó értelemben (Varga Zsigmond) „amennyiben“-nel fordíthatjuk. Az *eleó* ige aor. pass.-ával van dolgunk; a pass. mindenképpen pass. divinum, az aor. pedig az isteni cselekvés folyamatosságát, tartósságát hivatott aláhúzni. Ez nem kevesebbet jelent, minthogy az előbb említett hivatal isteni könyörületből adatott, s az isteni kiválasztás és megbízás mögött az Isten irgalma áll. Ennek kettős értelme lehet. Az első az, hogy irgalomban részesült a hivatal viselője. A másik rányitja szemünket ennek egyik fontos, lelkigondozó aspektusára: ha az irgalmat gyakorló Isten megbízza az irgalmában részesítettet, akkor nemcsak átadott neki valamiféle megbízatást, hanem vele együtt továbbra is gondja van rá irgalmasan, amennyiben együtt viseli a vállalkozás kockázatát és érte felelősséget is vállal. Isten hordozza velem együtt a munka terhét: az én sikerem az Övé is, s az én kudarcomból sem vonul ki, hanem részt vállal benne. Biztosan így kell Pál szavait érteni, biztatásként és erősítésként: „... nincs ugyan parancsolatom az Úrtól, *epitagén Kyriú*, de tanácsolok *gnómén didómi*, mint aki az Úr irgalma folytán *éleémosz... piztosz einai* – vagyok hiteles“ (1Kor 7,25).

Páli látás szerint minden hivatal, megbízatás, tisztség, feladat forrása a *charisz kai eleémoszyné tú theú*. Ilyen értelemben használja Ex 33,19-et is: „Könyörülök, *eleészó hon an eleó*“ (Rm 9,15), ezért nem a futóé, sem a törekvőé, hanem *eleóntosz theú*. Vagy másként: „Isten kegyelméből vagyok, aki vagyok.“ (1Kor 15,10)

Ezt a vonást nagyon komolyan kell hangsúlyoznunk ótestamentumi elhívás-történetekkel szemben is (pl. Ézs 6!). Isten nem azt akarja, hogy megbízott *diakonosza* a teljes felelősséget és kockázatot vállalja, sőt azt sem, hogy egyedül gyötrődjék a saját tehetetlenségében és képtelenségében. Ő benne marad teljes súlyával a vállalkozásban, s ez nem csak biztatás, de figyelmeztetés is egyben a *socius* felé: „vigyázz a szolgálatra, hogy azt hüen betöltsd, mert sokat bíztam rád“ (Lk 16,10).

Ugyanezt fejti ki Pál Fil 3,12-ben is, amikor a megragadottságáról vall: *katalémpfhén hypo Christú Jézú* = magával ragadott a Krisztus Jézus. Ebben bennefoglaltatik a „társvállalkozó“ kényszere. Úgy ragadta meg őt, hogy ezzel nyomás, *anagké* alá is helyezte, s ez a kényszer hajtja, űzi őt. Engedelmeskednie kell Istennek, ennek megfelelően kell cselekednie, ennek kell nekifeszülnie, *anó klézeosz tú theú en Christú Jézú* (Fil 3,14). Nem tehet mást, mint a háztetőkről is hirdetni kell az evangéliumot. És jaj neki, ha kicsúszik, megpróbál kibújni ez alól az isteni nyomás alól (1Kor 9,16).

Megszívlelendő mondat: „Aki a szószéken nem kényszer alatt áll, annak mondanivalója akár el is maradhatott volna.“

Úk egkakúmen

Javasolt fordítás: nem csüggedünk el.

Nem csoda, ha ilyen megalapozás után Pál kijelenti, hogy semmi oka nincs a csüggedésre. Az *egkakeó* jelentése tulajdonképpen elfáradni, de lehet „kedvét veszteni“-vel vagy „csődöt mondás“-sal is fordítani. Modernül: frusztrálnak lenni. Egy bizonyos helyzetben nem

megállni, ez a szó tulajdonképpeni jelentése, így használja Pál Gal 6,9-ben: jót tenni és nem megállni. Vagy Lukács: imádkozni és nem elfáradni (Lk 18,1) Ha abszolút értelemben vesszük, akkor csődöt mondással, a sikertelenségtől való félelemmel fordítandó és ellentéte lenne a *parréziának*, a nyílt szólási szabadságot gyakorló szabad polgár ténykedésének. Akkor pedig 3,12-re utalna vissza: reménységben nagy *parréziával*, nyíltsággal szólunk.

„A hivatal nem tűr el csüggedést, ellankadást, de lemondást kíván meg mindenről, ami kárára lehetne.“ (Schlatter)

Komoly kérdés, hogy ma mennyi kedvetlenséget, csalódást tűr el a diakónusi hivatal, s mennyit viselhet el a diakónus?

2. vers: *alla apeipametha ta kriüpta tész aischünész*

Javasolt fordítás: hanem elvetjük a szégyelnivalók rejtegetését.

„... hanem elvetjük a szégyenletes bűnöket“ – így az új magyar fordítás. De ez a fejezet tematikájának a félreértésén alapul. Szövegünk semmit nem szól **bűnökről**. A *ta krypta tész aischünész-t* vagy: a.) gen. qualitatis-nak fogjuk fel és akkor „szégyenthozó rejtélyességekkel“ lehetne fordítani; vagy b.), gen. subiectivust látunk benne, s akkor „rejtett szégyelnivalók“-kal fordítunk. Fejezetünk fő témáját fessegeti itt Pál. Az ő véleménye szerint az evangélium, amilyen isteni nyílt manifesztáció, éppoly nyíltságot követel meg a hirdetőjétől is. Nem tűr *kriüpta-t*, lefedést, ahogy *kalümma-t*, leplet sem, hiszen mindenféle lepel éppen a szabadság Lelke hatására hull le (3,16). Így szemlélhetjük mi is lepel nélkül az Isten dicsőségét (3,18).

Isten evangéliuma nem tűri a maszkokat és maszk nélküli egzisztenciát tételez fel a szolgájánál. Itt van igazán helye a Lélek-adta bátorságnak, s a *parrézia* éppen azt jelenti, hogy semmit nem kell eltakarni, eltussolni és nem kell a nyíltságtól félni. A Lélek jogosít fel a szólásra. Ehhez tartja magát az apostol is: Thesszalóniki levelében pontosan ezzel írja körül ezt az ott követett gyakorlatát: Istenben nyíltan hirdettük az evangéliumot (1Thess 2,2).

Minden ellenkező kísértésnek nemcsak ellenáll, de védőleg lép is fel ellene. Az *apeipametha* aor. med. alak mögött az *apológeomai* ige áll. Védekezik a vád ellen, hogy takargatni valója lenne, hogy Mózeshez hasonlóan ő is elfedné az evangélium fényét, hogy takargatna valamit, amit esetleg szégyelni kellene. Bár Isten titkai sáfárának titulálja magát, de tulajdonképpen inkább rejtegetni, mint őrizni valója lenne.

A veszélyt nekünk sem szabad alábecsülnünk. Evangélium bízott ránk és a kísértés mindig fennáll, hogy személyi problémákkal „fedjük el“ az evangéliumot vagy, hogy hiányzik a félelemmentesség, amely képessé tette bennünket annak bevallására, hogy az evangélium kérdései bennünket magunkat is személyesen érintenek. Csak ne akarjuk eltakarni ezt a jó hírt, miközben a magunk takargatnivalóival tévesszük össze. Végző soron csak az lehet a védekezés ez ellen, hogy nem takargatunk semmit, mert hiszünk az evangéliumban. S ha hiszünk és úgy szólunk (2Kor 4,13), akkor védekeztünk a leghatásosabban a rejtegetnivalók eluralkodása ellen.

„A hivatal viselője tartózkodik mindattól, ami „letakarná“ az evangéliumot, ami a nyílt fényt nem viseli el, ami szégyent hoz az evangéliumra.“ (Schlatter)

Mé peripatúntesz en panurgia

Javasolt fordítás: nem ravaszkodunk / nem járunk el ravaszul.

A következő két mondatrész két negatív viselkedésformát hoz szóba. *A peripatein* életvitelt, életfolytatást jelöl meg. *A panurgia* a *pan ergon* összevonásából keletkezett főnév és csalást, cselt, becsapást, ravaszsgot (Varga) jelent. Csak itt, 1Kor 3,19-ben és 11,3-ban fordul elő Pálnál, mindig negatív tartalommal. Érdekes hely még Lk 20,23: Jézust az adó kérdésével akarják léprecsalni ellenfelei, de Lukács megjegyzi, hogy észrevette ravaszsgukat. Az itt szereplő *katanoein* ige a katonai szókincsből való és a kémkedés, kikémlelés kifejezésére használatos. Jézus belelát az ellenfelek legtitkosabb gondolataiba és azokban becsapási szándékot fedez fel.

Bármi rosszra képes az a *pan ergon*, az, akinek ez az életstílusa vagy módszere. A kígyó, a Sátán is így ejtette meg Évát (1Kor 11,3). Itt az a vád éri Pált, hogy álnokul, csalással fogta meg az embereket (2Kor 12,16). Pedig az evangéliumnak erre nincsen szüksége, még akkor sem, ha nem lelkesednek a hirdetője személyéért (2Kor 12,15).

Az evangéliumnak nincs szüksége ravaszsgára, nem hátsó kapukon kíván besettenkedni.

Méde dolúntesz ton logon tú theú

Javasolt fordítás: nem hamisítjuk meg az Isten igéjét.

Az itt használt *dolún* igét egyedül csak Pál használja az Újtestámentumban. A konkorancia *adulterare*-val, meghamisítással fordítja. Valószínű, hogy itt meghamisításon **anyagi üzelmeket** kell érteni. Az a vád éri Pált, hogy ingyen adja az evangéliumot, *adapanon dézó to euaggelion = sine sumptu = költség, ellenszolgáltatás nélkül* (1Kor 9,18). Ezzel viszont ellentmond önmagának, hiszen ezt is hirdette: „Akik az evangéliumot hirdetik, az evangéliumból éljenek is.” (1Kor 9,14). Sőt nemcsak, hogy ellentmond önmagának, hanem még dicsekszik is, hogy nem fogad el anyagiakat a munkájáért. Ennek a szemrehányásnak Pál azzal veszi el az élet, hogy az evangélium szabad hirdetésének a szabadságát tekinti **bérnek** (1Kor 9,18). De erőteljesebben utasítja vissza ezt a vádat egy másik, speciális igével: mert mi nem vagyunk olyanok, mint sokan, akik *kapéleüontesz ton logon tú theú* = akik kupeckodnak az igével. Az ige csak itt fordul elő az újtestámentumban és a szakszerűtlen, kiskaliberű, rövid távra néző, csak a gyors nyereségre törekvő üzletelést jelöli meg (2Kor 2,7). Az *adulterare* tehát nem az áru meghamisítására, hanem annak gyors haszonért való elkótyavetyélésére, odadobására vonatkozik. Ezt teszik a „sokan”: ők a filozófikus-stoikus prédikátorok pénzhűségével fogják a lelkeket. A maga részéről ő erről lemond. Mint elkötelezett, Krisztus által megragadott szolga nem ilyen rövidtávú kereskedő, hanem nagy távlatokban gondolkodik, amelyek egyáltalán az evangéliumhoz méltók. Erre példás a szaloniki működése (1Thess 2,1-12). Ott sem a nyereség volt a döntő, hanem az, hogy a gyülekezet a Pálék által hirdetett beszédet Isten beszédeként fogadta be (1Thess 2,13).

Alla té fanerózei tész alétheiász szüinisztanontesz heautúsz prosz pazan szüineidézín anthrópón enópion tú theú

Javasolt fordítás: hanem az igazság nyilvánossá tételével ajánljuk magunkat minden ember lelkiismeretének az Isten előtt.

Itt kezdődik Pál pozitív válasza. Mindenekelőtt hangsúlyozza, hogy az ő munkájában az igazságról van szó, még akkor is, ha a természetes ember nem foghatja fel az isteni Lélek

dolgait (1Kor 2,14). Ez az igazság azonban nem *eo ipso*, mintegy magától van és magából nem is érthető. Az *alétheia* itt azonban nem merül ki valami általános valóságfogalomban. Itt is Pál kettős szóhasználatával van dolgunk: itt az *alétheia* az evangélium körülírása. Így beszél Kol 1,5-ben *logosz tész alétheia, alias logosz tú euaggeliú*-ról, mintegy azonossá téve a kettőt. Ugyanez áll konkrétan Gal 2,5-ben és 2,14-ben: *alétheia tú euaggeliú*. Amikor pedig a törvényeskedő galatákat vonja kérdőre, azt veti szemükre, hogy az *alétheiá*-tól, azaz az evangéliumtól szakadtak el (5,7).

Mivel pedig ez az igazság nem valami világi bölcsességgel azonos, – sőt ellentmond annak! – ezért van szüksége a *diakonosz* vagy az *apostolosz* szolgálatára, hogy azt a felszínre hozza, felfedje és kijelentse. Ez a *fanerószis*, ill. a *fanerún*. 2 Kor-ban öt helyen használja Pál ezt az igét és ezzel nyilván kimondja, hogy ő magát isteni kinyilatkoztatás hordozójának tekinti (2,14; 3,3; 4,2.10.11). Szolgálatán keresztül kerül nyilvánosságra az igazság, amely magában az evangélium természetében rejlik. Maga ez az evangélium törekszik a nyilvánosságra – el egészen a föld szélső határáig! – és hiteles csak az a szolgálat, amely nem állja ennek útját. Ellenfelei nem az *alétheiá*-t hirdetik, mert prédikációjuk pusztán emberek bizonyítására szolgál (2Kor 10,12).

Modern problémakört feszeget itt Pál. Egyrészt nem tagadja, hogy az *alétheiá*-t fel kell ismerni. De hol álljuk mi útját az evangélium manifesztálódásának? Hol sántít ez a világ számára az evangéliumot érthetővé tevő tolmácsi szolgálat? Valakit megkérdeztek nemrég az egyházi szolgálat jelenlegi hiányosságairól. Ezt felelte: az egyház elhanyagolja a vallásos tapasztalatot: emberek ételt kérnek, ám ő csak étlapot mutat nekik.

Az *alétheiá*-t nem szabad elrejtteni, hanem fel kell mutatni a világnak, elé kell terjeszteni. Akik ezt teszik, azok nem magukat mutogatják, mint Pál ellenfelei: *heautúsz szüinisztanon-tón* (2Kor 10,12). Mert ami beajánlja őket, az maga az evangélium, az igazság. Ez egyben valódi énjüket is megmutatja, mind Isten, mind a gyülekezetek előtt (2Kor 10,11).

Pál itt a lelkiismeretre hivatkozik, mint döntő instanciára. Azonban jó figyelni a háttérre, amelyen ezt teszi. A *szüineidézisz* a kortársaknál egyáltalán nem tölt be valami ellenőrző szerepet. A hellén ember számára nem a tiszta lelkiismeret az elérendő ideál, hanem a nyilvános elismerés, megbecsülés, ill. annak élvezése. Félelme nem a rossz lelkiismeret miatt van, hanem a közvélemény gúnyától és megvetésétől fél. Ezért törekszik a jó hír, a dicsőség ideáljára és mindent igyekszik elkerülni, ami szégyenbe hozhatná. Ezzel szemben áll Pál felfogása a lelkiismeretről. Számára sem a *szüineidézisz* a legfőbb, döntő instancia. Az ő lelkiismerete Istenhez kötött. Jellemző, hogy az Úr ítélszéke előtti megállással kapcsolatban emlegeti a korinthusiak lelkiismeretét (2Kor 10,11). De még ez sem a teljes cél, amelyre törekszik. Hanem az, hogy „aki engem megítél, az Úr az“ és „ebben vagyok megigazulva“ (1Kor 4,3-4). Ennek a fényében a *szüineidézisz*-nek amolyan átvilágító szerepe van nála, s így lesz az az apostoli áttetszőség bizonyossága. Emlékezteti őt a megragadottságára (Fil 3) csakúgy, mint az emberek előtt való minden hátsó szándék nélküli fellépés szükségességére.

Úgy is lehetne fogalmazni, hogy Pálnál a lelkiismeret emlékezteti őt istenképűségére, azaz, az istenképűsége egyik tartozékára. Ennek a lelkiismeretnek a felfokozója a Szentlélek. A Lélek élesíti azt, s ez kihat a munkája lelkiismeretes végzésére is, miközben Istenhez, Krisztushoz és a gyülekezethez való viszonyát is ellenőrzi. Ha lelkiismerete a Lélek nélkül működne az emberek felé végzett szolgálatában, az megnyomorodáshoz vezetne. Ezért is értelmetlen a lelkiismeretről, mint a „természeti teológia“ termékéről beszélni. Csak a Lélek által befolyásolt lelkiismeret válhat mértékké, még akkor is, hogyha – végső soron – csak az utolsó előtti instancia.

Pál teológiai alapállása az, hogy minden munkáját Isten előtt végzi. Akkor lenne ravasz, csaló, alattomos, ha ezt elfelejtené vagy tagadná. Tudja, hogy ez a dicsőséges hivatal minden erőfeszítést megérdemel, hiszen abban az ő személye is amolyan jelzés-értékkel részesedik. Ugyanakkor érdemes megfigyelni a nagy különbséget az ótestámentumi próféták és Pál között. Vallja ugyan magáról, hogy kora(torz)-szülött (1Kor 15,8), nem vonja kétségbe, hogy

elveszett ember, s ezért még meg is vethetik. De még ez a helyzete sem készíti őt az Isten jelenlétében valami elmélyült büntudatra. Nem az a felismerés fontos számára, hogy „jaj nékem, elvesztem...” (Ézs 6,5), hanem az afölötti öröm, hogy „célegyenest törekszem az Istennek a Jézus Krisztusban onnét felülről való elhívása jutalmára“ (Fil 3,14).

Pál tehát nem zsidó bűnbánati teológiát űz. Életének hajtóereje nem a megfélemltet lelkiismeret bűnbánata, hanem az elhivatottság előrelendítő megtapasztalása. Nem morfondíroz a bűnösségén, hanem örül, hogy Krisztus belenyúlt az életébe, azt tökéletesen megváltoztatta és egész lényét tette alkalmassá a szolgálatra. Ez önbizalmat ad neki, s ezért tudja magamutogatása helyett, bárki lelkiismeretére apellálva, mindig is *coram deo*, Isten jelenlétében nyilvánvalóvá tenni az evangéliumot.

Ugyanezt a gondolatot írja körül még a csak nála (és 2 Pt 3,1-ben) található érdekes szóval: *heilikrineia*, ill. *heilikrinész*. A szóösszetétel első fele a nap melegére, fényére utaló *heilé*, *haleia*, *hélios*, a második a *krinein* igéből való. Magatartást, tényállást jelent a szó, amely világos napfénynél igaznak, tisztának és hamisíthatatlannak bizonyult. Bár Plátó óta erkölcsi értelemben jelent a szó makulátlanságot, Pál ennél sokkal mélyebb értelmet ad neki. Ez már abból is kiderül, hogy a maga, Isten kegyelmében való járását az Isten szentségével és tisztaságával – *hagnotéti kai heilikrineia tú theú* (1Kor 1,12) indokolja meg. Így lesz az ezzel a szóval kifejezett tényállás éppen a *kapéleó*-nak az ellentéte: „nem kupeckodunk Isten igéjével, hanem áttetsző szívből, sőt Istenből szólunk Isten előtt Krisztus által.“ (2Kor 2,17). A filippibelieknek is azt könyörgi ki Istentől, hogy ilyen, minden napfény világosságát elviselő életet tudjanak felmutatni a Krisztus napján (1,10).

3.vers: *Ei de kai esztin kekalümmenon to euaggeloin hémón, en toisz apollümanoisz esztin kekalümmenon*

Javasolt fordítás: ha netalán mégis elfedett a mi evangéliumunk, (akkor azok számára az) akik elvesznek.

Pál nem vonja kétségbe, hogy az általa hirdetett evangéliumot el is utasíthatják az emberek. Mivel azonban ennek a szakasznak a fő témája az el- ill. felfedés, ezért nem arról van szó, hogy az ne lenne elég világos egyesek számára (új ford.). A vád ellene továbbra is az, hogy Pál személyes gyengesége mintegy rátelepszik az evangéliumra és így megakadályozza annak dicsősége ragyogását. Pál ezzel szemben vallja, hogy Isten egykor elrejtett *müsztérión*-ja az, amit ő hirdet (1Kor 2,7), kincs, amit örök időktől a csend őrzött (Rm 16,25), de most ennek nyilvánosságra kell kerülnie. Arra pedig neki semmiféle meghatalmazása nincsen, hogy ezt a *fanerózisz*-t bármivel is elfedje, eltakarja.

Persze, hozzá tehetjük, hogy bizony az evangélium, az Isten megváltó szeretetéről szóló örömhír a modern embernek is szinte teljesen „eltakart“ maradhat. Milyen nehezen közvetíthető ma pl. Jézus halála értelme, kételkedünk a feltámasztásban, vagy nem világos számunkra, hogy mit kíván elérni Isten a szenvedéssel és megpróbáltatásokkal? (Schlatter) Mindez azonban semmit nem vonhat le az evangélium igazságából és a mögötte levő isteni megváltásból.

Azt sem feledhetjük el, hogy Pál nem a mi mostani szemünkkel nézi ezt a kérdést. Elismeri, hogy lehetnek emberek, akik elvesznek, mert fedett, rejtett maradt előttük Isten mentő munkája. Az *apollümenoi* nem az „elzárkózók“ (ahogy azt Varga Zs. fordítja), hanem a *szódzomenoi* (vagy *dzóén aióñion echein*) ellentéte. Oepke szerint nem a fizikai létből kimúlásról van itt szó, hanem véglegesen elbukott, a *hadesz*-ben örökre elmerülő reménytelenekről. Főleg a jánosi és páli iratok szeretik ennek a kettősségnek a hangsúlyozását. Akik tehát elvesznek, azoktól – éppen, mert nem hisznek az evangéliumban – nem is lehet elvárni, hogy higgyenek.

Ezen a ponton Pál realista és nem kívánja eltussolni az elutasítás veszélyes lehetőségét. Teológiája alapvető pontjai közé tartozik a megmentettek és az elveszettek feszültségének komolyanvétele.

**„Az a teológia, amely a szódzomai és az apollümenoi feszültségét megpróbálja ignorálni vagy éppen feloldani, elveszti a súlyát és komolytalanná válik, mert szekularizálódik.“
(O. Michel)**

4.vers: *En hoisz ho theosz tú aiónosz tútú etiüflézen ta noémata tón apistón*

Javasolt fordítás: akikben evilág istene elvakította hitetlen gondolkodásukat.

Pál választ keres a kínzó kérdésre, hogy miért nem fogadja el minden ember az evangélium üzenetét? Válasza a korabeli gondolkodás „evilág – jövendő világ“ apokaliptikus sémájából indul ki. Eszerint erre a jelenlegi korszakra a Sátán, evilág istene nyomja rá a bélyegét. Pál még ezt a szakkifejezést is átmentette: az egész Újtestámentumban csak ő használja a *ho theosz tú aiónosz tútú*, az evilág istenét. Ugyanebből a szemléleti keretből származik a jánosi *ho archón tú kozmú tútú*, az evilág fejedelme kifejezés is (Jn 12,31; 14,30; 16,11). Ennek az uralomnak ugyan megszámláltattak a napjai, de amíg az új *ajón* = világkorszak el nem nyeli, le nem váltja a régít, addig ennek az *ajón*-nak az *archón*-ja képes megakadályozni az embereket abban, hogy higgyenek az evangéliumban. Mégpedig úgy, hogy befolyásolja a gondolkodásukat. Ennek kifejtésére Pál a klasszikus görögben gyakran, de az Újtestámentumban egyébként sehol nem használatos kifejezéssel vállalkozik. A *noéma* a görögben a gondolat, az elképzeltet, az akartat jelentette, sőt a fogalmat, az értelmet, a döntést, a tervet is. Érdekes azonban, hogy a LXX már negatív töltetet adott a szónak és már két apokrif helyen (Bar 2,8; 3 Makk 5,30) a gonosz terv, a gonosz szív gondolata kifejezésére használja.

Nyilván ez befolyásolta Pált, amikor 2Kor-ban öt helyen használta a szót, amelyek közül csak egyetlen egy helyen, Fil 4,7-ben használta pozitíve, ill. semlegesen: „és az Isten békéje...őrizz meg szíveteket és *noémáitokat* a Krisztusban“. Már ebben a mondatban is látszik, hogy a szó a *noeó* igéből való, amely kb. azt a ténykedést jelenti, amikor az értelmet valami tárgyra, jelenségre irányítjuk, azaz megragadunk, megértünk, felfogunk valamit. Pál, aki egyébként leveleiben nem fukarkodik az ész, megértést, gondolkodást, felfogást, döntést jelentő szavakkal, a *noématá*-t teljesen negatív töltésűnek látja. 2Kor 2,11-ben a korinthusiakkal a bűnösnek való megbocsátásról értekezik és kéri, hogy azt vigasztalják meg. Ehhez ő nemcsak hozzájárul, de azzal egyet is ért, nehogy a Sátán, akinek soha nem a békesség és egyesség a szándéka, éket verjen közénk és közéje. Azt állítja, hogy a gonosz gondolatai = *noémata* jól ismertek. – 3,14-ben azt magyarázza, hogy Izrael fiai az Ótestámentum olvasásakor leplet (*kalümma*) viselnek, mert a gondolkodásuk=*noémata epóróthé* (aor. pass.) megke-ményedett, megkövesedett (Jn 12,40-ben ez Ézs 6,9-10-ből való idézet). Ez is a Sátán munkája, mint ahogy azt Évánál tette a kígyó (11,3), ti. hogy megtévesztette = *exepatézen*. Kérdés azért, hogy jó-e az új magyar fordítás enyhe „eltompult“ kifejezése? Pál attól fél, hogy tönkretetheti, lerombolhatja a korinthusiak *noémata*-it, amelyek eredetileg a Krisztus egyedülvalóságára és szentségére irányultak. A *ftheiró* igét ui. semmiképpen nem lehet eltávolítással fordítani, hanem csak rombolással, összetöréssel (1Kor 3,17) – Előkelő helyet foglal el Pál érvelésében 10,5. Itt azt fejt ki, hogy nem test szerinti stratégiával = *sztratüomai*, harcol, hanem olyan fegyverekkel, amelyek hatásosak az Isten kezében. Ezekkel két fronton harcol, mégpedig:

- a.) Isten ismerete ellen emelt minden *hüpszóma*-t lerombol. Ezt a szót is csak Pál használja az Újtestamentumban, amely magasságot, magaslatot (*altitudo*) jelent. Az ókori asztrológiában azonban tereket és hatalmakat jelöltek meg vele, amelyek Istentől elválaszthatják az embert. Pál a fegyvereivel ezeket lerombolja, s így mondhatja, hogy ezek semmiképpen nem választhatnak el bennünket Istentől a Jézus Krisztusban megjelent szeretetétől (Rm 8,39). Itt nyilván beképzelt, emberi magatartásra kell gondolnunk, amely fölöslegesnek tartja az Istennel és az akaratával való foglalkozást. Ezt a beképzeltséget hasonlítja Pál megerősített magaslatához = *hüpszóma*-hoz.
- b.) Másrészt a Krisztustól elhidegült gondolatokat a Krisztus iránti engedelmességre téríti vissza, amit ő foglyulejtésnek = *aichmalótidzein*, nevez.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy Pál démoni szellemek, a Sátán munkáját látja ott, ahol az evangéliumot nem a maga dicsőségében sikerül megláttatni a világgal. Ezzel a mitológus szemlélettel azonban összekapcsolja a maga megvilágosodása élményét.

Eisz to mé aügazai ton fotizmon tú euaggeliú tész doxész tú Christú, ho esztin eikón tú theú
 Javasolt fordítás: hogy ne lássák meg a Krisztus dicsőségéről szóló evangélium fényét.

Hallatlan töménységű mondatban foglalja össze azt, hogy miben rövidülnek meg az evilág fejedelme által félrevezetettek. Nem tündököl nekik a Krisztus dicsősége evangéliumának fénye. Az *aügazai*-t lehet ugyan egyszerűen „látni“-val fordítani, de az apostol nyilván ennél többet is akar mondani. Valószínűleg arra gondol, ahogy neki magának ragyogott fel a fény a szívében Damaszkusz előtt (Act 9,3). De a *fótizmosz* minden bizonnyal az evangélium tartalmát is megjelöli, amely így a Krisztus *doxa*-jával, mindenekfeletti dicsőségével azonos.

Ez a Krisztus az Isten *eikón*-ja. Ez a második nagy csoda, amiben az elvakítottak nem részesülnek: nem látják, ill. nem tündököl nekik Isten maga. Pál fogalmazásában a hangsúly Jézus Krisztus Istennel való azonosságán van, mert az *eikón* vagy *morfé tú theú* mindig az eredetivel való azonosságot jelenti. 2Kor 4,4 és Kol 1,15 ugyanazt fejezi ki, mint amit János Jézusa így mond: „aki engem látott, látta az Atyát“ (14,9; 12,45). Pál az Isten képét Jézusra alkalmazza, hogy vele kifejezze: őt adta Isten az Őt magát ábrázoló képként. Róla olvashatjuk le, hogy ki az Isten és mit tesz? Jézus Krisztus az Isten ábrázolója („Darsteller Gottes“, L. Schenke). Isten hatalmának manifesztációja ő (Ján 8,19; 14,7.9; 12,45), s mint ilyen mutatja meg Isten *doxa*-ját ebben a világban. Az ő evangéliumában látni lehet a dicsőségét, amely az Atyjéé is.

Philo is spekulált a *Logosz* „istenképűségéről“ (Gen 1,27-el kapcsolatban) és beszélt a mennyei emberről, mint ontológiai valóságról. Pál nem bocsátkozik bele ilyen spekulációkba. Számára viszont kettős jelentősége van ennek a teológiai kijelentésnek.

- a.) Krisztus istenképűsége nem önmagáért van. Mindenekelőtt Isten dicsőségének megjelenítése a célja. Ezen túl azonban az Isten választottainak is rendelkezésére áll, hogy hozzáidomuljanak. Rm 8 nagy himnuszát azzal vezeti be Pál, hogy *oidamen* = tudjuk a *toisz agapózin ton theon*=kereszténynek minden a javára van, abból a célból, hogy *szümmorfúsz tész eikonosz tú hüjú autú*, azaz, hogy hozzáalakuljanak, idomuljanak az ő Fia képehez (Rm 8,28-29). Erre a *doxa*-ra formálódunk át tehát a Lélek által, aki beleköti egész lényünket, egzisztenciánkat a Krisztuséba. Hogy ezt mennyire nem misztikusan, hanem valósággal gondolja Pál, annak bizonyossága legalább 12, *szün*- igekötővel képzett igéje, amellyel Krisztussal való azonosulásunkat próbálja kifejezni.

Ez a ráhangolódás a Krisztus istenképűségére = *metamorfózis* (Rm 12,2) tágítja a tudatot, elmélyíti az Istenről való tudást és megújítja a tanítvány életét. Ebben a metamorfózisban találkozunk a pneumatikus Krisztus erejével, amely „űzi“ a tanítványt (Rm 8,14). Részesül a Krisztus életében, de szenvedésében, halálában és feltámadásában is. Az apostoli szolgálat ennek jegyében folyik. Hamis munkássá, álnok apostollá válna – mint ellenfelei

(2Kor 11,13-15), akiket a Sátán vett birtokba, – ha ezt nem vállalná. Ennek a metamorfózisnak a fényében lesz világossá Jézusnak, mint Isten küldöttjének élete és munkája, de az ő elkötelezettsége is, amelynek alapján köteles továbbadni a megvilágosodást, s az Isten trónja elé állás nagy lehetőségét.

Nem kevésbé hangsúlyozottan áll a figyelmeztetés is, mint a metamorfózis sajnálatos másik lehetősége: a Sátán utánozhatja ezt a Krisztus-képre ráhangolódást. Ezt azért Pál egy másik igével, a *metaskématidzein*-el fejezi ki (2Kor 11,13-15). Ez a *szkéma*, mint evilág ábrázata ui. elmúlik, kár lenne hát hozzá igazodni (1Kor 7,31).

b.) Nincs itt lehetőségünk a gondolat kifejtésére, de meg kell említenünk, hogy milyen mélyen gondolja Pál az *eikón tú theú*-ban való hitet. Számára a hit nem valaminek igaznak-tartása, hanem az élő Isten képének, Krisztusnak a léte bennünk: a hívő szívben – és a hívő gyülekezetben. Ennek a látásának a csúcát Gal 2,19-20 jelenti. Krisztus megtalálta és leteperzte őt (Fil 3,17), megismerte az isteni Fiú titkát, amikor meglátta őt (1Kor 9,1), ezért neki „az élet Krisztus“ (Fil 1,21). Most már „...nem én élek, hanem a Krisztus él bennem...“ (Gal 2,20). Innen a szilárd meggyőződése, hogy ez másokkal is megtörténhet: „Krisztus hatalmas bennetek“ = *dünatei en hümin* (nem „köztetek“! - új ford.). Tegyétek magatokat próbára, hogy igazán hisztek-e? Vagy nem ismeritek-e fel magatokban, hogy Jézus Krisztus bennetek van? (2Kor 13,5). Így kívánja másoknak is, hogy Krisztus lakjék a szívükben a hit által (v.ö. Ef 3,17).

Mi történt Pállal? Amíg a törvény uralkodott felette, addig csupán „tárgy“ volt, amellyel, amelyen megtörténtek az események. Miután megismerte Krisztust, ez a felismerés a felnőtt volta tudatával és teljes szabadsággal ajándékozta meg őt. Krisztus szabadságra szabadít fel! – ez lett a hitvallása (Gal 5,1). Ha – ahogy azt valószínűleg a legalista befolyás alatt a galáciaiak tették – most visszatérne a törvényhez, újra rabszolgává válnék. Ezt a retrográd lépést akadályozza meg a benne élő Krisztus. Nem kell többé a tirannus törvénytől félnie, mert a félelem helyébe a szabadságot, felnőtt állapotot adó Krisztus került. Ezután ő nem csupán a törvény hatáskörének „tárgya“, mert Krisztus szabadosa. S ha most ő így ennek a Krisztusnak a képére formálódott át, akkor nemcsak Krisztus és az Atya egyek, hanem „mint egy Istenben vagyunk és beszélünk“, azaz mi is részesei lehetünk ennek az egységnek.

Mindezeket látnunk kell a mondat háttérén, amellyel új lélegzetet vesz és tulajdonképpen a lényegre tér rá Pál.

5. vers: ú gár heautúsz kérüsszomen alla chriszton Jézún kürion, heautúsz de dúlúsz hüimón dia Jézu

Javasolt fordítás: mert nem magunkat kürtöljük ki, hanem Jézus Krisztust, az Urat (hirdetjük), magunkat pedig, mint szolgáitokat, a Jézusért.

A mondat mögött két kijelentést fedezhetünk fel: az egyik Pál tapasztalata. Nem meri azokhoz mérni magát, akik magukat ajánlják (10,12), akik leigázzák, felfalják, megfogják, arcul verik a hívőket és felfuvalkodnak (11,20). A másik pedig a prófétai örökség: az elhívott prófétának nem mást, mint az Úr igéjét kell hirdetnie. Annál feltűnőbb azonban a szóhasználata. A *kérüsszein* igét nyolc esetben használja a maga munkája megjelölésére (Rm 10,8; 1Kor 1,23; 9,27; 15,11; 2Kor 1,19; 11,4; Gal 2,2; Kol 1,23). Azonban az ebből származó *kériux* főnevet magára soha nem alkalmazza. Igaz, hogy 2Tim 1,11-ben három cím is összekapcsolatik Pál nevével: *kériux*, *aposztolosz* és *didaszkalosz*. Ugyanezt a képet mutatják Kol 1,23 szövegvariánsai is. Mindez azonban arra a tartózkodásra mutat, amellyel Pál viseltetett a *kériux* szóval szemben. S ez feltűnő abban a hellén világban, amelyben a *kériux* igen fontos, kiemelt hivatalt jelentett. Fejedelmeknek, uralkodóknak nem csak személyes követői voltak a heroldok, de tanácsadók és sokszor bizalmasaik is. Nem voltak rabszolgák, hanem szabadok. Értékelték a jó hangjukat, megkívánták tőlük a megbízhatóságot és azt a képességet, hogy az üzenetük

mögött álló megbízóval és annak szándékával teljesen azonosítsák magukat. Ők voltak a megbízó uraság szája, s mindenképpen az egyéni képességük, kvalitásuk állt az előtérben. – A zsidóságnál is fontos szerepet játszott a *kroc*: lényeges híreket tett közzé, a tanács döntéseit tette nyilvánossá, a templomban az áldozó papokat ébresztette és a rabbinátus döntéseiről értesítette az érintetteket.

Mégsem vette át Pál sem a zsidóságtól, sem a környező hellén világból a *kériux* szót, hogy vele a saját hivatalát nevezze meg. Nyilván azért, mert a páli teológia szerint amúgyis Isten/ Jézus Krisztus áll az ő üzenete mögött, s ez a tény elhalványítja magát a hirdető személyét (Friedrich). Pál többször vallja, hogy az ő alkalmas volta Istentől, és egyáltalán nem a saját kvalitásától függ. Ebben a mondatában ezért valóságos gúnyt fedezhetünk fel: ha magát kívánná előtérbe helyezni, akkor ténylegesen csak önmaga előtt kürtölne, – heroldként. De ő nem magát kürtöli ki, még akkor sem, ha egybehangzó kijelentései szerint a maga életét sem tudja, de nem is akarja elvonatkoztatni az ügytől, amit hirdetni kell. Egyébként a munkáját inkább az *euaggelidzein*, ill. *euaggelion* szavakkal szeretné körülírni. 1Kor 1,17-ben ezt határozottan le is szögezi: „... mert nem azért küldött engem Krisztus, hogy kereszteljek, hanem, hogy evangelizáljak.“ Mondhatjuk, hogy a szó az ő munkájának *terminus technicus*-a lett: Az igei forma összesen 52-szer fordul elő az Újtestamentumban, ebből 18-szor Pálnál, a főnévi forma 76 esetben, ebből 49-szer nála. További gen. szerkezetekben (*tú theú, chrisztú*, etc.) összesen 88-szor használja. Mindenekelőtt ennek az evangélizációnak a „tárgya“ Jézus, a Krisztus hirdetése (Gal 1,15). S minden evangélizáció akkor történik, amennyiben Jézus Krisztus ÚR voltát közli a világgal. Ez felel meg a páli teológiának: a prédikációban minden Krisztus uraságáról szól, amelynek hatáskörébe ő bevonja a mindenkori *ethnoi* = népeket.

Nem lenne azonban teljes ez a páli válasz, ha szinte egy lélegzetvétellel nem tenné hozzá: magunkat pedig úgy prezentáljuk, mint „Jézus által szolgálókat“. Érdemes itt is megfigyelni a pontos szóhasználatot: a gyülekezet felé végzendő szolgálatában *diakonosz*-nak nevezni önmagát. Ám ha Krisztushoz való viszonyulásáról szól, akkor a rabszolga = *dúlosz* jézusi képét alkalmazza önmagára. A *küriosz* kiegészítője a *dúlosz*, az *ekkléziáé* a *diakonosz*, s a kettőt felcserélni nem lehet.

Ebben is jó antióchiai teológust ismerünk meg benne. Feltétlenül csak Krisztusnak jár a *küriosz* cím, aki igenis igénybe veheti a *dúlosz* szolgálatát (Lk 17,7-10) – elvégre megfizetett érte. Viszont a szolga a többi szolgatársért van (Lk 12,41-48), sőt a népekért, s ez őt függőségi viszonyba hozza az *ekkléziával*, mint a szolgát alkalmazó és felhatalmazó közösséggel. A legmagasabb krisztusi elhívás sem old fel a gyülekezeti meghatalmazás kötelező ereje alól. Antióchiában ezt így tanították, hogy nem az apostolért van a gyülekezet, hanem a gyülekezettért van a küldött, amelynek megbízása tette őt elismert apostollá.

Már az ótestamentumi *malóák* (213-szor) is isteni küldött, aki Isten igéjét közli, neki szolgál, az ő legátusa, de az ige végrehajtására is jogosított. Ennyiben Isten abszolút elkötelezettje. Ám az, hogy a nevének szinte kiegészítő igéi a *slh*=küldeni, *bw*=jönni, *mr*= beszélni, *hlk*= járni, *szb*=visszatérni, *qrh* = kiáltani, – ezek mutatják a küldöttnek a nép, a gyülekezet felé forduló arcát.

6.vers: *hoti ho theosz ho eipón: ex skotúsz fósz lampszai*

Javasolt fordítás: ... mert Isten így szólt: a sötétségből fény ragyogjon elő.

Ezt a tartalmilag igen tömény verset a sötétség, ill. fény szimbolikája figyelembe vétele nélkül nem lehet megérteni. Az antióchiai teológiában a *szkotosz*, *fósz*, *lampsz*, *fótizmosz*, *gnóvizs*, *doxa* szorosban összetartoznak. Ezek pedig Pálnál, saját tapasztalatok figyelembe vételével még különleges érvényre is jutnak. Ennek a látásnak a gyökerei a teremtsre mennek vissza. Ott szólt Isten, hogy legyen világosság, ott választotta el a sötétséget a világosságtól, ott nevezte el a világosságot nappalnak, a sötétséget pedig éjszakának (Gen 1,3-5). – De gon-

dolhatunk arra is, hogy Isten fényteremtő műve állandóan valóság ma is, mert az időközben „sötétségbe“ menekülteket a maga csodálatos világosságába kell előhívja (1Pt 2,9).

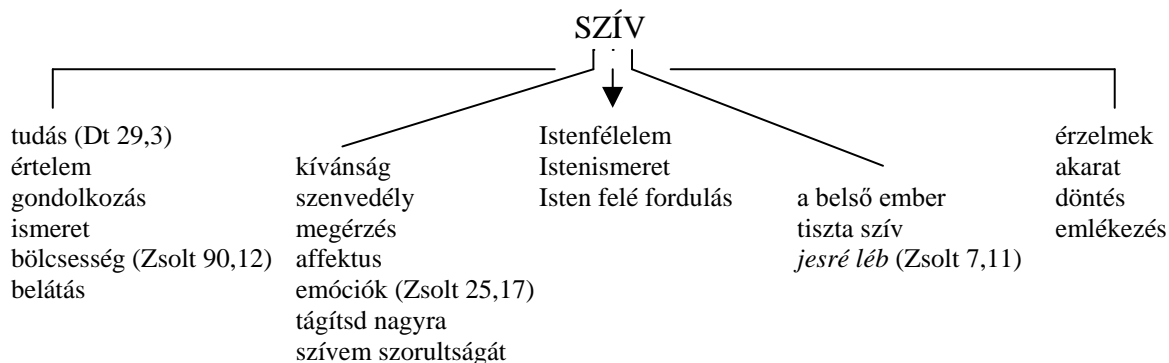
Közvetlenül pedig itt Pál élettapasztalatával találkozunk. Köztudomású ugyan, hogy azt a bizonyos damaszkuszi élményét sehol közvetlenül nem említi leveleiben. Amikor azonban ezt a tömény verset írja, akkor abban benne van mindaz a három mozzanat, amelynek már Antióchiában is olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak: a.) a mindent elárasztó isteni fény megtapasztalása; b.) a fény embert átváltoztató, ellenállhatatlan ereje; és c.) a megvilágított ember új ismeretre való eljutása. Pál így találkozott a Messiással, mert, ha a messiás jön, akkor fény ragyog fel. Ez megvilágítja, talán jobb lenne átvilágítást mondani. Átvilágította tehát gondolkodását, lefoglalta magának az érzelmeit és megkötözte, ill. mozgósította az akaratát. Nem mond téveset hát Lukács, akinek tudósítása mind a három elemet magában foglalja: Damaszkusz előtt megtörtént Pál átvilágítása, ez teljesen megváltoztatta őt és Ura szolgálatába állította. Megtérésről és elküldésről/megbízásról van itt szó a legkompaktabb formában. Ez a vonal különben a másod-páli levelekben is folytatódik. Jézus ott is a fény közvetítője, aki az evangélium által világosságra hozta az elmúlhatatlan életet=*dzóén kai aftharzian* (2Tim 1,10), megölte a halált s ez az ő fény-ereje száll a megvilágosodottra. Fontos hangsúlyozni, hogy ennek eredete, okozója és véghezvivője a teremtő és szóló Isten, aki maga indította el az így felkészített küldöttet.

Hosz elampszen en taisz kardiaisz hémón prosz fótizmon tész gnózeosz tú theú

Javasolt fordítás: ő világította bele a mi szívünkbe az Isten dicsősége ismeretének fényét.

A megtapasztaltakat el kell mélyíteni és személyessé tenni. Ezért enged bepillantást a maga legbelsejébe Pál ezzel a mondattal. Hogy mi is történt vele, annak három felismerését sűrítette itt össze:

- a.) A megvilágosodás a szívében történt. Ha azonban valaki itt valami szentimentális kijelentést sejtene ebben, annak fel kell hívni a figyelmét a *kardia* szó mögött álló héber *léb*, *lébáb* szavak jelentésére. Az Ótestamentumban 858 esetben fordul elő ez a nagyon tág és gazdag tartalmú főnév. Pontos anatómiai ismeretek hiányában a héber a *léb*-et akkor használta, amikor mi ma helyette szívdobogást, agyat, ideget, tüdőt, sőt a tudás és megértés helyét használnánk. Nem csoda, ha ezt a mindennekfőlött értéklendő „helyet“ annyira őrizni kell. A bölcsességirodalom ezt így fogalmazta meg: „Minden féltve őrzött dolognál jobban óvd szívedet, mert onnan indul ki az élet“ (Pld 4,23). A szív tehát az emberi lét legbelső központja, éltető helye. Központja mind a fizikai élet vezérlésének, mind az ismeretnek. A szív a tudás és emlékezés kimeríthetetlen kincsesbányája, amit összefoglalva így lehetne ábrázolni:

A Feltámadott fénye mindezt átvilágította, igénybe vette és újra rendezte. Az isteni megvilágosodás titkát nem lehet profanizálni, annyit azonban el kell fogadni, hogy az az erő, amely igénybe veszi a teljes embert, szívével egyetemben.

b.) A megvilágosodás elsősorban nem morálisan értendő és érzékelhető. Már csak azért sem, mert benne nem antro- hanem teocentrikus műről van szó. Benne felragyog Isten *doxa*-ja a megvilágosodott számára.

„A dialektikus teológia nem túri a *doxa*-t, hanem azt áttörni kívánja.“ (Michel).

Igy történt ez, nem is Pál esetében először. Ezt próbálják érzékeltetni az ótestamentumi teofániák, csak úgy, mint Jézus metamorfózisa a megdicsőülés hegyén (Mk 9,28; 14,32-42; Jn 12,27-30). Isten *kábód*-ja, szentsége és dicsősége egészen új *gnózis*-ban, ismeretben részelteti a megvilágosodottat, s ezzel teljesen más képet nyújt mind magáról, mint a megvilágosítottól. Megnyílik számára az ég és kitárul előtt a *koinónia*, az isteni fényben való részese-edés csodás lehetősége és ajándéka. Augusztinus beszél a „*facies veritatis*“-ról, amelyet a megvilágosított lát és magára ölt. Ebben – szerinte – az esztétikus vízió ugyanúgy helyet kap, mint az isteni *kábód* racionális felismerése, azaz örök isteni kinyilatkoztatása és annak „megismerése“. Aki az Isten közelségéből jön, az valamiképpen magán hordja az ő dicsőségének visszatükröződését.

c.) Mindez mintegy fókuszban, egymást áthatva és egymással összekapcsolódva található meg Krisztusban.

En prozópó chrisztú

Pál saját tapasztalata alapján mondhatja ezt is. Ő látta a Feltámadottat. „Nem láttam Jézust, a mi Urunkat?“ (1Kor 9,1). S ő Isten dicsőségét látta és ismerte fel Rajta. Ennek lett következménye, hogy hallotta – szívébe szólt (Gal 1,15), látta a *doxa*-t (2Kor 4,6) és a látott-hallott megragadta teljesen (Fil 3,10). Az történt meg vele, amiért Jézus is imádkozott: „Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, azok is ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák az én dicsőségemet, amelyet nékem adtál.“ (Jn 17,24). Különben Qumranban is tudtak a *doxa* kereséséről és annak megvilágító erejéről. De ott a *doxa* a Tórához tapad, s ha a hívő ezt elmondja: „Te világítottad meg arcomat szövetséged (=börít) számára“ (1QH IV,5) vagy hálát ad: „Általam sokak arcát megvilágítottad“ (1QH IV,27), – akkor ott mindig a Tóra dicséretéről van szó.

Onnan is kiindulhatunk, hogy a *prozópon*-t nem arccal, hanem személlyel fordítjuk (2Kor 1,11; 2,10). S akkor az a Pál, aki a testi Jézusról állítólag nem akart tudni (2Kor 5,16), annál inkább hangsúlyozza, hogy az Isten dicsősége meglátása és felismerése egyenlő a Jézus Krisztus személye dicsőségével és felismerésével. Általa kell eljusson az ember a belátásra, hogy a Feltámadott az isteni dicsőség teljes hordozója. Vagy más szóval: Isten benne tényleg felütötte közöttünk a sátorát (Jn 1,14). Ez a *sekina*, az Isten jelenléte, s ezért a szolgálata is mindent felülmúló dicsőségű. (2Kor 3,10). Pál Krisztussal találkozott, s az ő személyében, az ő közvetítésével nyert részt a kikönyörgött dicsőségből. Már csak azért sem olyan fontos számára a Názáreti kutatása, mert ő megvilágosodás által találkozott Krisztussal. Éppen ezért nem ejti kétségbe a Jézus passiója sem. Számára Jézus halála sohasem valami „brutum factum“, egyfajta végzetes tragédia. Hanem üdvtörténeti esemény, amely *pro nobis* történt. Következésképpen halála és feltámadása együvé tartoznak és teszik ki a teljes *doxa tú theú*-t (Rm 4,25; 5,10; 6,3; 7,4; 8,34; 14,9). Igy uralkodik ő mind élőkön, mind holtakon.

Ennek örömhíre, ez a kincs = *thészauros* van letéve, elhelyezve az Istennél.

Echomen de ton thészauron túton en ostrakinois skéüein

Javasolt fordítás: ezt az elhelyezett cserépedényekben bírjuk.

Ahogy Pál ezt a fejezetet az *echein* igével kezdte, azzal is zárja a szakaszt: ott *echontes*, itt *echomen*, s mind a kettő, a mondat elejére téve, igen hangsúlyos. Itt sem beszél tehát határozatlanul, találgatva, hanem erőteljes hangsúllyal, hogy ti. ő az eddig elhangzottakat „bírja“, azok a tulajdona, azok az apostolsága bizonyítéka. „Élek többé nem én, hanem a Krisztus él bennem“, – ez is ugyanennek a leírása, más előjellel. Ha azonban azt vesszük figyelembe, hogy mindezt kincsnek, *thészauros*-nak, az elhelyezettnek, a deponálnak nevezi, akkor ez is teológiai látásából következik. Nem a tulajdonjog értelmében tulajdonosa, birtokosa ő mindennek, hanem úgy, hogy Isten helyezte el nála, bízta meg az őrzésével, az adminisztrálásával. Mintahogy a diakónia, a hivatala sem tulajdon, hanem a kezébe helyezett, rábízott, az ő felelősségére bízott isteni vagyon, amellyel felelősen kell gazdálkodnia. A *thészauridzein* jelenti az elhelyezést, tartalékolást, s így érti ezt Pál is, amikor Krisztusról azt mondja, hogy benne helyezte el Isten, sőt elrejtette benne a teljes ismeret és bölcsesség kincsét. (Kol 2,3).

De mi is ez a *thészauros*? Az írásmagyarázók véleménye megoszlik ennek megítélésénél. Valószínűnek kell tartanunk, hogy Pál számára – az eddigiek alapján – a kincs az az üzenet, amelyet ő hirdet, s amelynek a saját megvilágosítását és Krisztus-ismeretét is köszönheti. Más vélemény szerint a Krisztusban nyert új élet lenne ez a kincs (Hauck, in THWB III/138). Ismét más utal Jézus szavára, amellyel óv a földi kincsek gyűjtésétől és a mennyieik utáni törekvésre biztat (Mt 6,19). Megint más Krisztus ismeretét tartja a kincsnek. – Mindenképpen olyan értékre gondolhat Pál, amelynek nem csupán önmagában van súlya, hanem amely az ő életével és hivatala értelmezésével is összefügg. S akkor az nem más, mint a diakónia, a rábízott szolgálat – a tartalma felől nézve.

Ezt a nála letettet, elhelyezett két oldalról is ki kell még emelnie. Elsősorban ellenfelei vádjával szemben. A vád abban áll, hogy a nagy kincshez, a deponálthoz nem méltó az edény. Ez a Pál külsejében nem imponáló, nem meggyőzően erőteljes duzzadó és nem legyőzhetetlenül ellenállhatatlan. Isten nagy kincse méltán érdemelne meg a drágább „csomagolást“, a tetszősebb prezentálást is. Ezzel szemben építi fel Pál a maga érvelését éppen a nagy kontrasztra. Ezt mutatja már a *de* szócska is. Eddig nagy kincsről volt szó, s most a kincs annál gyengébb gondozójáról lesz szó. Teljes tudatossággal következik a 8. versből kezdve az ún. *perisztázis-katalógus* (R. Bultmann), amelyben a szorongatás, a kételkedés, az üldöztetés, az elhagyatottság, a megtiprás, az elveszés igenis hozzátartozik nemcsak a *diakonosz* hivatalának viselője életéhez, de ez magával a kincssel sincs semmiféle ellentétben. Az evangélium hirdetése, az Isten abban megmutakozó és jelenlevő *doxa*-ja, s annak mindent felülmúló *dünamis*-a az érem egyik oldala. A másik az azt hordozó edény törekenysége. A felülmúlhatatlan kincs és a jelentéktelen apostoli külső szervesen összetartozik, szinte hihetetlen ellentétességük ellenére is.

Ennek megokolása sem esik nehezére: Isten az ő Fiát is *sarx*-ban esendő, emberi testben küldte el, s ez az Istenfiú még akkor sem élt vissza isteni formájával, amikor erre lehetősége lett volna. Isteni *morfé*-jából belealázkodott a *morfé dúlú*-ba, a szolga egzisztenciájába (Fil 2,7). Sőt ezen felül, még ezen a diakonión át is Isten újra meg újra megismétli a testetöltés csodáját, – az evangélium hirdetésében. Isten szava gyenge emberi szón át jut el az emberekhez.

Önmagában még nem biztos, hogy a csak imponáló, jómegjelenésűek, sugárzók, magukkal ragadók már letéteményesei is a kincsnek.

De Pál fő ellenérve a vádra mégsem áll csak ennyiben. A kincs határtalan volta és a viselője szegénysége már önmagában is nagy feszültségben áll egymással. S ezt isteni döntésként kell elfogadni, mert az egészben erőről, hatalomról van szó. *Dünamis* az, amelytől üdvösség függ (Rm 1,16), amely mögött a Lélek áll (Rm 15,13), amely a hit alapja (1Kor 2,5). Ez az isteni *dünamis* pedig az emberi gyengeségben mutatkozik meg és lesz hatékonyá.

Nem emberi erőn, jó fellépésen múlik a kincs kezelése, hanem az Isten erején – mégpedig kizárólag. Pál bevallja missziói útjáról tett beszámolójában, hogy semmi olyanról nem merne beszélni, amit ne Krisztus tett volna általa jelek, csodák és a Lélek erejével (Rm 15,17-18).

Ezért megszívlelendő – éppen erősítésünkre és vigasztalásunkra – Aranyszájú János mondata: „Isten hatalma éppen akkor tűnik elő a legjobban, ha kicsi által nagyot hajt végre.“ Ezért ragadja meg Krisztus Pált, nehogy valaki őt és ne az őt küldőt dicsérje. (Schlatter)

Befejezésül még egy páli specialitásra kell felhívunk a figyelmet. Nagy előszeretettel használja a *hüperbolé*, ill. *hüperballón* kifejezéseket. Melléknévi formájában a szó kiválót, túláradót, mindenekfelettit jelent. Főnévként nagyszerűséggel, megfellebbezhetetlenséggel lehetne legjobban fordítani. Gyakran kapcsolja össze a *kata* igekötővel *kath'* formában. A kifejezéseket akkor használja Pál, ha valami rendkívülit, különöset, sőt ember- vagy természet-fölöttit kíván aláhúzni. Ezt mutatja a következő táblázat:

Hüperbolé = sublimitas, magnitudo – kath' = supra modum, excellentior

<i>Kath' hüperbolén hamartólosz</i>	Rm 7,13
" " <i>hodon hüimin deiknümi</i>	1 Kor 12,31
" " <i>hüper düinamin ebaréthéezan</i>	2 Kor 1,8
" " <i>ediókon tén ekklézian</i>	Gal 1,13
<i>eisz</i> " <i>ajónion barosz</i>	2 Kor 4,17
" <i>hüperbolé tész düinameósz</i>	2 Kor 4,7
<i>té</i> " <i>tón apokaliüpszeón</i>	2 Kor 12,7
<i>hüperballón hüperballúész doxész</i>	2 Kor 3,10
<i>dia tén hüperballúzan charin tú theú</i>	2 Kor 9,14
<i>en plégaisz hüperballontósz</i>	2 Kor 11,23

A mi szakaszunkban is szüksége van a kifejezésre, hogy annál jobban kiemelje az isteni kincs és a gondozója nagy különbségét. A kincs értékén ez a különbség nem ront, a szegényes adminisztrátort pedig mindenképpen felértékeli. Így tapasztalhatja meg az isteni kegyelem egyedülvalóságát, gyógyító és erősítő hatalmát az életében.

Kézirat lezárva 2001. április 29-én.

Szelényi Pál:

Korálkönyvünk harmóniai alkatáról

Az olvasó kezében levő cikk tárgya az 1982-ben kiadott Evangélikus Korálkönyv, melynek dallamait annak idején négy egyházzenesész látott el kísérettel, egységessé téve őket gyülekezeti éneklésre. A *Trajtler Gábor* által összefogott munkaközösség, *Fasang Árpád*, *Rezessy László* és *Sulyok Imre* a gazdag „anyagból” kétszázegynéhány dallamot választott feldolgozásra. Írásom nem az énekeskönyv dallamáról, hanem a KÍSÉRETről szól, amely egyfajta zeneszerzői munka során jött létre, került használatba. Hogy milyen mértékben, külön kutatás tárgya lehet. A négy szerző feldolgozásainak eltérései azonban csak részben karakterisztikusak, hiszen a korálkönyv funkciója jelentős mértékben megkövetelte a zeneyelv egységét, mert a főcél a gyülekezeti ének támogatása, vezetése és/vagy kísérete volt. A gyülekezet ÉNEKLÉSI KÉSZSÉGe többletjelenség, amelyben a „nehezebb részek” bizonytalansága éppúgy megtalálható, mint az az ideálisnak tekinthető állapot, amikor az ének csak kíséretre szorul. Az éneklés azonban még ebben az esetben is harmóniafüggő, hiszen a hangszerkíséret még abban az esetben is átfurmálja, átszínezi a dallamot, az éneklésben az éneklő közösség viszonylag egységesen „viselkedik”.

Noha a korálkönyv nem énekkari letétek gyűjteménye, az akkordok egymásutánja „vízszintes haladást”, azaz SZÓLAMokat is sugall, amelyek a „mű” szerkesztettségétől és a „hallgató” (éneklő gyülekezeti tag) zenei érzékenységtől függően valósulnak meg. Ez eredményezi-magyarázza az olyan részleteket, amelyekben a faktúra, a hangok felrakásmódja fellazul vagy sűrűsödik. Tipikus esete a „vékony hangszerelésnek” az 57-es ének (Áldjad én lelkem) négy záró üteme, vagy a 11.sz. úrvacsorai záróének indítása. Ezekben az esetekben a régi liturgiában felnőtteknek hiányérzete támad, nem érezve elegendőnek az orgona (harmónium, stb.) erőtlenebb támasztékát.

A 168.számú közismert ének (Dicsőség mennyben Istennek) ismétlésrendje mellett elsősorban a dallamrészecskék változó magasságba helyezését „tüntet”. Dallama ismétlődéseinek kis mértékben eltérő előadásmódja szintén harmóniai természetű, csakúgy, mint a Rezessy László által „megzenésített” Jézus, örömmel fogadlak (143) című ének, melynek azonos belső dallamszakaszai alatt kétféle szep-timakkord (négyeshangzat) jelenik meg. Közülük az első természetesebb, a második „disszonásabb”, szűkített.

Hasonlóan építi át a zenei szövetet az olyanfajta szerkesztés, amikor a szerző, mint az a 150. számú énekből (Mennyből jövök most hozzátok) történik, késlelteti vagy előlegezi az egyes szólamhangokat. Itt különös feszítőerőt érzünk, de nem oda nem tartozó „rossz” hangzást, hisz a következő hanglépésben a feszültség FELOLDÓDIK.

A harmónia több is, kevesebb is a zenei hangnál: azt a hangzást jelenti, amikor legalább három hang egyszerre szólal meg (akkord, hangzat). Az egyes hang dallamot képez, az akkord viszont gazdagítja a hangzást. Munkánkban az utóbbit tesszük elemzés tárgyává, nem tévesztve szem elől a zene teljességét.

Az archaizálás, hangzásbeli régiesség eszköze a valóságos hangzatok *unisono*-val (primmel), oktávval vagy kvinttel (egyazon hang, nyolcas, ötös) való helyettesítése, mely mint harmonizálási eszköz, általában a közös éneklés határozottabb megindítását célozza, eltekintve azoktól a ritka esetektől, amikor a kíséretben is megjelenik.

Előbbire tömegesen találunk példát könyvünkben (énekindítás), akkordikus kíséretként pedig azokban az énekekben, amelyek ezeken a helyeken kilépnek a szoros értelemben vett korálszerűség és a klasszika hangzásköréből (189, 213, 222). Az akkordok, a reneszánsz kortól terc-rendszerűt alkotnak, azaz hármas hangzatba rendeződnek, ami annyit jelent, hogy vagy ALAPÁLLÁSban, vagy FORDÍTÁSokban látják el a dallamkíséret szerepét. A hármas és négyeshangzatok mellett olykor ötös hangzatok (nónakkordok) is előfordulnak, amelyek gyakori, vagy rendkívüli helyzetben való használata már ÚJÍTÁSnak számít. Természetesen nem az összhangzásban még nagyjából bécsi klasszikára épülő romantikához, hanem az egyházi „szóhasználatú” letétekhez viszonyítva. A különféleképp elhelyezett NÓNÁKKORDok közül hadd álljanak itt alábbi korálkönyvi passzusok.

A „Nagy hálát adjunk” kezdetű 48.számú ének harmadik mondatának kísérete átmeneti hangnemváltozást hoz, amelyet nónakkorddal színesít.

Az 57.ének (Áldjad, én lelkem a dicsőség örök királyát) 10.ütemében a kupolás dallamot nónhangzat teljesíti ki, s a dallam második harmadján ugyancsak ilyen hangzást hoz a 76.ének (Mint a szép hűvös patakra) is.

Sulyok Imre a 77.ének (Irgalmazz, Úristen) utolsó előtti ütemében nem átvezetésként vagy késleltetésként, hanem dallamkezdő ütemhangsúlyos részen exponál nónakkordot.

A nónakkord szórványosságánál jelentősebbek a SZEPTIMAKKORDok, azok a hangalakulatok, amikor három terc épül egymásra, pl.: C,E,G,B. A zenetörténet folyamán úgy alakult, hogy ezek nemcsak alaphangjukra, hanem az összes többire épülhetnek, viszonylag nagy variációs lehetőséget adva a zeneszerzőknek. Az 50.énekben (Dicsőült helyeken) mindjárt a dallam indulásakor, a zenei folyamat továbbvitelének szerepével jelenik meg e négyes-hangzatnak a második fordítása (terckvart), míg máskor a zárás előtt (77).

Bizonyos esetekben a harmóniák „sűrűsége” okoz hangzásbeli ZSÚFOLTSÁGOT. A 131. számú Luther-énekben (Jőjj, népek Megváltója) ezt a hatást a különböző fordításban megjelenő szeptimek (és nónák) okozzák. A tekintélyes részt kitevő dúr dallamokban „mindennaposak” az V.fokú négyeshangzatok. Magyarázatul ide kívánczok megjegyezni, hogy a szóban forgó hármass- és négyeshangzatok a dallamból „elvont” hangsorok bármelyik „fokán” megjelenhetnek, a hét hanglépcső bármelyikén. Közöttük dallamaink többségében, a dúr és moll hangsorokban kitüntetett helyet foglal el az I., IV. és V. fok (főhármassok).

Annak ellenére, hogy a korálkönyv-feldolgozások homofón jellegűek (dallamnak alárendelt akkordhangok sorai), melyekben a hangzatalaktrészek nem önállóak, egyes esetekben, olykor tendenciózusan is EGYES AKKORDHANGOK bizonyos ideig KIEMELKEDNEK az egynemű hangzattömbből. Ez jellemzi a már említett „Jézus, sebeidnek mélye” című ének ismétlődő dallamszakaszainak egy hangnyi eltérését.

Egy másik SZABVÁNYOSTól eltérő összhangosítási effektus az, amikor akkord-idegen hangot keverünk a hangzathoz (Jézus, szenvedéséről – 204.VII.ütem). Ebben az esetben külön indok van az eljárásra: ezt a disszonanciát a dallam menete indokolja, egyenlíti ki az éneklő számára.

Trajtler Gábor, az alkotói *team* vezetője, a kottáskönyv szerkesztése mellett negyvenegynéhány dallam harmonizálását végezte el. Közülük hadd emeljem ki a Jer, kérjük Isten áldott Szentlelkét (232) kezdetű ének első sora nyugvóhangjainak négyeshangzat-fordításait, késleltetéseit. A KÉSLELTETÉS klasszikus akkordkezelési mód (a klasszikus szót általánosabb jelentésében értve), ami annyit jelent, hogy a hangzat erre kiválasztott hangját csak később engedjük továbbhaladni végleges helyére. Elvileg minden akkordhang késhet a rákövetkezőre. Jelölésük: 4-3 (a terc késik), 9-8 (a nóna késik), 7-6 (a szeptim késik, stb.). Ugyancsak Trajtler Gábortól származik a híres Szép, fényes hajnalcsillagom kezdetű korál (361), melynek második ütemében két négyeshangzat köt össze hármassokat úgy, hogy a második ritmus-aprózással halad célja felé.

Valójában csak elméleti megfontolásból beszélünk egyes akkordokról, miután azok az élő zenében mindig MÁS AKKORDOKkal való kombinációjukban „élnek”. Ezek a kapcsolatok, és ezek sorozata adja magát a zenei textúrát, esetünkben az összhangosított dallamot. A kapcsolatok rendjét, típusait az összhangzattan szabályai határozzák meg, melynek keretei között azonban igen széles a kombinációs lehetőség. Összekapcsolásuk módja szintén igen változatos. Carolin Walla Sörlie érzelmes dallamát (Jézus, Te égi szép) Rezessy – stílhűen – úgy komponálta, hogy az összhatást az akkordhangok színes képe adja, vonalvezetését pedig az, hogy 16 ütemének mindegyikében legalább egy négyeshangzat szerepel. Ha ez a mű a könyv egyik legromantikusabb darabja, a „legmodernebb” pedig bizvást a Sulyok Imre által összhangosított „Mélységes mélyből kiáltunk” korál (402), amelynek itt található összhangosítása – mondanunk sem kell – merőben eltér Bach harmonizációjától, elsősorban a dallam diktálta előlegezett KÉT HANGZAT kezelése okán. Ez a korábban is említett eljárás úgy áll elő, hogy a dallam bizonyos helyeken függetlenedik a kísérettől, rövid kitérőig önállósul, hogy aztán „lekerekedjék”.

Egyes ritka esetekben az összhangosító olyan kíséretet ír, amely elhelyezhető ugyan a terrendszerben, de használata valamilyen okból nem általános, sőt alig szokott.

Sulyok Imre az Ó én bűnös (420) kezdetű ének felezési pontján, a 7.ütemben hangnemtávoli négyeshangzattal alkalmaz, melynek meglepő hatása van. A HANGNEM az az alapsor, amely a dallamból mint a „hangszerelés” főtárgyából kiolvasható, és ezzel megadja a dallam jellegzetes arculatát. Ez a jellemző ebben az esetben is összefüggésben van a szöveg tartalmával. A hatsoros versszakok negyedik sorában a VÁRATLAN HANGZAT az alábbi, imádságos mondatok indítását erősíti:

*Bűnöm kínoz, hova legyek?
Nem gyötrődöm elhagyottan,
De ez tőle el nem választ,
Nyugszom föld sötét ölében,
Számadásra, ítéletre,*

Megharmonizált dallamaink az egyházi népénekek körébe tartoznak, ritmikus (és nem ritmikailag kiegyenlített) éneklésük minden hívő vallásgyakorlatának része. A letétek változtatása kétirányú folyamat: visszavezetés a múltbeli hagyományra, és előremutatás a jó értelemben vett korszerűség felé.

Gémes István:

Könyvekről

Öt különböző könyvre szeretném felhívni a figyelmet. Közös nevezőjük, hogy mind Magyarországon jelentek meg, mind a birtokomban vannak és számomra nagyon sokat jelentek. Idői sorrendben vonultatom fel őket.

1997-ben jelent meg **Rőzse István: A halál árnyékának völgyében** című munkája. Szerző levéltári kutatásokat folytatott az Evangélikus Egyház két lelkészének, *Dr. Keken Andrásnak* és *Kendeh Györgynek* a pártállam általi meghurcoltatásáról. Az ő esetükből próbált nagy ügyet csinálni a párt diktálta „jogrend”, hogy azután a legfőbb ellenséggel, Ordass Lajos püspökkel leszámolhasson. Hűtlenséggel, reakciós magatartással, sőt illegális szervezkedéssel vádolták és ennek megfelelően meg is büntették őket. Számomra megdöbbentő az a primitivitás, amely a helyesen írni sem tudó funkcionáriusok beszolgáltatott adataiból árad. És az a sátáni eljárási mód, amely minden jogállamiságot megcsúfolt, de az ügyvédek, bíróságok egyetlen tiltakozását nem váltotta ki, sőt cinkostárssá alacsonyította le őket. Egyetlen cél volt: az egyházak megfélemlítése, az állam és párt akaratának maradéktalan elfogadása és az egyház munkájának és létének lehetetlenné tétele. Csak szomorú adalék ehhez, hogy a ma annyit dicsért hágai nemzetközi bíróság annakidején elutasította a skandináv püspökök beadványát a magyarországi, romániai és jugoszláviai egyházüldözésről! (Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest, 1997.)

*

Dr. Boleratzky Lóránd egyetemi magántanár műve a következő könyv, amelynek címe: **Magyar Evangélikus Egyházjog, II. rész**, 1998-ból. A több, mint félezer oldalas tan-könyv az egyház törvényeit ismerteti és kommentálja. Majd az egyház és állam egymáshoz való viszonyát vizsgálja és ezt európai összefüggésbe állítja bele. Nem lévén jogász, inkább csak „A külföldi magyar evangélikusok egyházi szervezetei” című fejezethez fűznék néhány megjegyzést.

Igen elnagyoltan tárgyalja a brazíliai helyzetet. A São Paulo-i Brazíliai Magyar Lutheránus Egyházközség bizony nem az 1984-től Magyarországról kiküldött lelkészekkel vette kezdetét. A gyülekezet összegyűjtését, megszervezését és gondozását 1957-től, az alapításától kezdve tíz éven át e sorok írója végezte, az Evangélikus Világszövetség megbízásából (és Ordass Lajos püspök ajánlólevelével ellátva). Az 1957-1968-as években a munka nagyon kiszélesedett. Rendszeres kiszállásokkal biztosítottuk azok gondozását, akik Rio de Janeiro, Lorena, Belo Horizonte és Porto Alegre városokban laktak. Újság (ÚTITÁRS) és prédikációk küldése révén tartottuk a kapcsolatot a Mato Grosso államban és Amazóniában lakó magyar evangélikusainkkal is. A második ötéves munkaszakaszban megszerveztük a gyülekezetet belül a „Magyar Tudományos Előadássorozatok”, amelyek a sãopaulói magyar kolónia igen sok tagját összefogták, felekezetre való tekintet nélkül. – Amikor visszatelepültünk Európába, Kadicsfalvy József lelkész lett az utódom, aki Csiléből jött São Paulóba és még az ő halála után sem jöttek a „Magyarországról kiküldött lelkészek”.

Végül az ÚTITÁRS c. lapról is érdemes elmondani, hogy ma csaknem hatezer példányszámban jelenik meg, s ennek egyharmada Soprontól keletre el egészen Tallinig és Alma Atáig jut el. Legfontosabb anyagi fenntartója a Württembergi Magyar Protestáns Gyülekezet. (OLBK, Budapest, 1998.)

*

Teljesen más jellegű és hézagpótló könyvet szerkesztett **Benyik György** szegedi rk. teológiai tanár. Címe: **A magyarországi biblikus irodalom a kezdetektől 1997-ig**. A JATE Press kiadásában 2000-ben megjelent könyv megpróbálja összegyűjteni mindazokat a munkákat, amelyek magyar nyelven vagy magyar fordításban, vagy latin nyelven, de magyar szerzőtől Magyarországon láttak napvilágot. Találni benne 1593-ban megjelent „Szent Írás könyveinek kincsére vezérlő” művet csakúgy, mint a század végén megjelent írásmagyarzatokat és tanulmányokat. Benyik elkerülte az egyoldalúságot azáltal, hogy a *Biblica* c. folyóirat fejezet-címeit vette át: ezek az általános bevezetéstől el egészen a „Biblia és világnézet”-ig széles horizontját fogják át a Szentírással foglalkozó műveknek.

Szerző kéri is, hogy a hatalmas anyag bővítésében legyünk segítségére. Figyelmébe ajánljuk az *ÚTITÁRS* c.lapunkban és a *KOINONIA*-ban – Magyarország határain kívül – megjelent munkákat. A könyv hézagpótló és köszönetet kell mondanunk a szerkesztőnek. (JATE Press Szeged, 2000.)

*

2001-ben két könyv jutott a kezembe. Az egyik **Dr. Boleratzky Lóránd** Ordass-könyve. Címe: **Aki mindvégig állhatatos maradt: Ordass Lajos, a mártírsorsú evangélikus püspök**. Könyve nagy érdeme, hogy a lassan kultusszá terebélyesedő Ordass-tisztelet közepette is tud újat hozni: a feloldott, titkos levéltárak mélyéből most is hallatlanul izgalmas részleteket tudunk meg. Másik érdekessége a könyvnek, hogy eredeti dokumentumok másolatait közli. (Még magamat is megtaláltam egy rendőrőrnagy levelében, amelyben „NSzK-ban élő emigráns magyar lelkészek”-et vádol.) Ellenben Ordass és Mindszenty párhuzamba állítását valószínűleg másképp is lehet látni. Akik még a „sziklakápolnai” Mindszentyt hallottuk annak idején, és Ordasst jobban ismertük, nem igen hajlunk közvetlen párhuzamba állításra: két *teljesen különböző* jellemű, hozzáállású és hitű emberről van szó! (OLBK, Budapest, 2001.)

*

Örömmel üdvözlöttük az ötödik könyvet, amely hosszas vajúdas után jelent meg: **Ordass Lajos: Útravaló** c. mindennapra szóló áhítatoskönyvének (az *ÚTITÁRS* engedélyével) megjelent második kiadása. A hivatalától megfosztott püspök minden napra írott elmélkedései hitelességét éppen az adja, hogy a maga nehéz helyzetében állt oda naponként Isten elé, hogy útmutatást, világosságot kapjon. Nem tanít ezért a szerző, hanem – imádkozik. Mai elfáradtak is haszonnal forgathatják az „Útravaló”-t. (Harmat Kiadó és OLBK, Budapest, 2001.)
